

**Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví**

Bc. Jan Šrámek

**Vznik a vývoj vybraných odborných a vědeckých knihoven na území
českého státu do roku 1918**

Diplomová práce

Praha 2006

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

pro Bc. Jan Šrámek

obor Informační studia a knihovnictví

Název tématu: Vznik a vývoj vybraných odborných a vědeckých knihoven na území českého státu do roku 1918

Zásady pro vypracování:

Cílem práce jsou vybrané vědecké a odborné knihovny od počátku jejich vzniku až do roku 1918. Práce bude zabírat univerzitní, muzejní knihovny, knihovnu Královské společnosti nauk (pozdější Knihovna Akademie věd) a knihovny technického zaměření. V závěru bude nastíněn vývoj výše zmiňovaných knihoven po roce 1918.

Předběžná osnova diplomové práce :

1. Úvod
2. Muzea a muzejní knihovny
3. Královská česká společnost nauk a vznik knihovny AV
4. Rozvoj a poslání univerzitních knihoven
5. Knihovny technického zaměření
6. Stručný nástin vývoje odborných a vědeckých knihoven po roce 1918
7. Závěr

Práce bude upravena podle platných směrnic a normativních dokumentů.

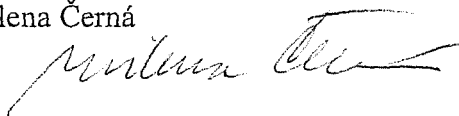
Rozsah grafických prací:

Rozsah průvodní zprávy:

Seznam odborné literatury:

1. VRCHOTKA, Jaroslav. *Dějiny Knihovny Národního muzea v Praze 1818-1892*. 1. vyd. Praha : SPN, 1967. 200 s., 20 s. fot. příl. Edice Nár. muzea v Praze.
2. CEJPEK, Jiří; HLAVÁČEK, Ivan; KNEIDL, Pravoslav. *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1996. 192 s. ISBN 80-7184-163-3.
3. NOVOTNÁ, Michaela. *Transformace knihovnických služeb na přelomu století : příklad na knihovně Akademie věd ČR*. Praha, 2001. 80 s., xvi s. příl. : foto., tab. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví.
4. ŠINDELÁŘ, Karel. *Dějiny knihoven v českých zemích : do roku 1918*. 1. vyd. Praha : SPN, 1989. 131 s.

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Milena Černá

Datum zadání diplomové práce: 14.12.2005

Termín odevzdání diplomové práce:

L.S.

PhDr. Richard Papik, Ph.D.

.....
Vedoucí součásti-ředitel ÚISK FF UK

.....
Děkan FF UK

V Praze dne 14.12.2005

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Milena Černá

Oponent diplomové práce: PhDr. Lidmila Vašková¹

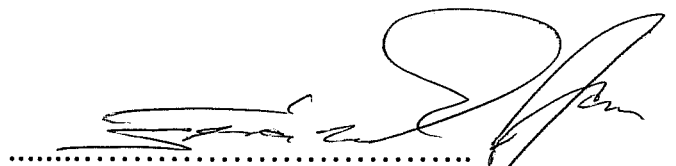
Datum obhajoby: 26. 5. 2006

Hodnocení: velmi dobře

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje.

V Praze 10. dubna 2006

A handwritten signature in black ink, consisting of several loops and flourishes, positioned above a horizontal dotted line.

podpis diplomanta

Identifikační záznam

ŠRÁMEK, Jan. *Vznik a vývoj vybraných odborných a vědeckých knihoven na území českého státu do roku 1918*. Praha, 2006. 89 s., 4 s. příl. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví 2006. Vedoucí diplomové práce PhDr. Milena Černá.

Abstrakt

Tématem práce je shrnutí dějin vybraných odborných a vědeckých knihoven na území českého státu do roku 1918. Práce se zaměřuje na tyto knihovny : knihovnu Národního muzea, Státní technickou knihovnu v Praze, Státní vědeckou knihovnu v Olomouci, Státní vědeckou knihovnu v Brně (dnešní Moravská zemská knihovna); knihovnu Akademie věd a Veřejnou a univerzitní knihovnu v Praze.

Cílem práce je deskriptivní metodou shrnout poznatky o vzniku a vývoji daných knihoven, práce se dále věnuje podmínkám, za kterých knihovny vznikaly, shrnuje poznatky o vývoji jejich fondu a o významných osobnostech, které jsou s danými knihovnami spjaty.

V závěru kapitol je nastíněn vývoj jednotlivých knihoven po roce 1918.

Klíčová slova

Odborné knihovny, vědecké knihovny, technické knihovny, univerzitní knihovny, muzejní knihovny, historie

Obsah diplomové práce

Předmluva	6
Úvod	8
1. Knihovna národního muzea	11
1.1. Vznik Národního muzea a Knihovny Národního muzea (1822)	11
1.2. Vývoj Knihovny Národního muzea do roku 1918	21
1.3. Stručný vývoj knihovny po roce 1918	23
2. Státní vědecká knihovna v Olomouci	24
2.1. Vznik knihovny, období jezuitů až do roku 1773	24
2.2. Olomoucká knihovna v letech 1773 – 1918	27
2.3. Stručný vývoj olomoucké knihovny po roce 1918	33
3. Státní vědecká knihovna v Brně	34
3.1. Univerzitní knihovna v Brně	34
3.1.1. Stručný vývoj knihovny po roce 1918	45
3.2. Státní technická knihovna v Brně	46
3.2.1. Stručný vývoj knihovny po roce 1918	49
3.3. Státní pedagogická knihovna	50
4. Státní technická knihovna v Praze	52
4.1. Zřízení profesury inženýrství a počátky knihovny	52
4.2. Vznik Polytechnického ústavu a knihovny v pravém slova smyslu	54
4.3. Stručný vývoj knihovny po roce 1918	59
5. Univerzitní knihovna v Praze	60
5.1. Vznik Karlovy univerzity a kolejních knihoven do příchodu jezuitů (1566)	60
5.2. Příchod jezuitů a založení jezuitské univerzity	62
5.3. Nová karolinská knihovna	66
5.4. Veřejná a univerzitní knihovna (1777 – 1918)	68
6. Knihovna akademie věd	73
6.1. Královská česká společnost nauk a její knihovna	73
6.1.1. Vývoj knihovny po roce 1918	79
6.2. Česká akademie věd a umění a její knihovna	80
6.2.1. Vývoj knihovny po roce 1918	81
6.3. Masarykova akademie práce a její knihovna	82
Závěr	84
Seznam použité literatury	86
Přílohy	

Předmluva

Diplomová práce Vznik a vývoj vybraných odborných a vědeckých knihoven na území českého státu do roku 1918 je zaměřena na nejvýznamnější odborné a vědecké knihovny na území České republiky. Pod názvem práce si určitě každý představí řadu knihoven, které svým uživatelům dnes zpřístupňují dokumenty a informace z oblasti vědy, techniky, lékařství, muzejnictví a jiných oborů.

Jelikož téma práce je velmi široké, rozhodl jsem se práci omezit pouze na několik vybraných knihoven s časovým ohraničením do roku 1918.

Kromě knihoven se zaměřením na technickou literaturu hodlám ve své práci zaměřit pozornost též na univerzitní a muzejní knihovny.

Vybrané knihovny v diplomové práci zastupují: Knihovna Národního muzea, Státní vědecká knihovna v Olomouci, Státní vědecká knihovna v Praze, Státní vědecká knihovna v Brně, Univerzitní knihovna v Praze a Knihovna Akademie věd. Tyto knihovny byly hlavními představitelkami odborných a vědeckých knihoven, podílely se na samotném vzniku české vědy a školství, posilovaly národní uvědomění a vzdělání českého národa. Těžko si bez jejich činnosti dokážeme představit fungování jak české vědy, tak českého školství.

První kapitola se věnuje Knihovně Národního muzea. Dějiny této knihovny jsou spjaty s dějinami Národního muzea. Knihovna ve svém fondu uchovává nejstarší české rukopisy a staré tisky.

Druhá kapitola se věnuje Státní vědecké knihovně v Olomouci. Tato knihovna v současnosti obsahuje fond odborné a vědecké literatury. Její počátky sahají až do roku 1566 a dějiny samotné knihovny jsou hodně svázané se vznikem olomoucké univerzity, při které tato knihovna působila.

Ve třetí kapitole je popsán vznik Státní vědecké knihovny v Brně, která vznikla sloučením tří různých knihoven. V podkapitole Státní pedagogická knihovna sice přesahují časové ohraničení této práce, jelikož knihovna vznikla až v roce 1921, ale zaobíral jsem se jí z toho důvodu, že je jednou z knihoven později sloučených ve Státní vědeckou knihovnu v Brně.

Čtvrtá kapitola má za cíl přiblížit vznik a vývoj v současnosti největší vědecké knihovny v ČR – Státní technické knihovny. Ta v současnosti shromažďuje rozsáhlý fond jak české, tak zahraniční technické literatury obsažené v knihách, člancích, normách, disertačních a habilitačních pracích a dalších typech dokumentů.

Pátá kapitola je zaměřena na Univerzitní knihovnu v Praze. Tato knihovna je spojena se vznikem Univerzity Karlovy. Dějiny této knihovny jsem zpracoval až do roku 1918, i když knihovna je již od roku 1777 zpřístupněna široké veřejnosti a již se o ní nedá hovořit jako o odborné knihovně v pravém slova smyslu.

V poslední kapitole se zabývám Knihovnou Akademie věd, respektive její předchůdkyní – Knihovnou Královské české společnosti nauk. V současné době knihovna shromažďuje rozsáhlý soubor archiválií, rukopisů a starých tisků. Tato knihovna vznikla stejně jako Státní vědecká knihovna v Brně sloučením tří knihoven. V podkapitole Masarykova akademie věd a práce její knihovna stejně jako v případě Státní Pedagogické knihovny v Brně přesahují časové ohraničení této práce z důvodu, že daná knihovna je jednou ze tří knihoven, z kterých vznikla současná Knihovna Akademie věd.

Práce si klade za cíl deskriptivní formou shrnout nejdůležitější poznatky o vybraných knihovnách, přičemž vychází již ze známých poznatků, jelikož literatury na tyto vybrané knihovny bylo již vydáno mnoho.

Cílem práce je věnovat se i podmínkám za kterých knihovny vznikaly, finanční situaci knihoven a rozvoji jejich fondu. V závěru jednotlivých kapitol je nastíněn i stručný vývoj knihoven po roce 1918.

Úvod

Situace při zakládání knihoven na území českého státu nebyla jednoduchá. Již v minulosti na našem území byly zřizovány knihovny, ale počet uživatelů těchto knihoven byl značně omezen. U klášterních knihoven to byl pouze úzký okruh členů řádu, později u zámeckých knihoven byl okruh čtenářů omezen pouze na členy šlechtické rodiny. Navíc před vynálezem knihtisku bylo pořízení psané knihy luxusem, který si mohl dovolit málokdo.

Zakládání vědeckých a odborných knihoven mělo proto veliký význam při formování české vědy pro potřeby obyvatelstva a tyto knihovny hrály i významnou roli při zakládání vysokých škol, které by bez těchto knihoven ve většině případů ani nemohly existovat.

Samotný vznik těchto velkých knihoven, kterými se bude nadále zabývat tato práce, byl podmíněn politickou situací na našem území. Ve 14. století, do kterého datujeme vznik Univerzity Karlovy a počátky kolejních knihoven, prožívaly české země značný hospodářský a kulturní rozvoj. Hospodářský rozmach byl charakterizován rozvojem řemesla, obchodu. Vláda Karla IV. Přinesla rozvoj učenosti a kultury, je založena první univerzita na našem území. Ta se brzy po svém vzniku stala střediskem vědeckého života. Studovali na ní nejen čeští studenti, ale i studenti z cizích zemí.

Jak bylo již výše zmíněno, důležitou roli hrály i knihovny klášterních řádů. Bohatnoucí církve proto měla pro zřizování knihoven ideální podmínky. Není proto divu, že druhá nejstarší univerzitní knihovna vznikla z knihovny jezuitského řádu v Olomouci.

Období pražské defenestrace a následná bitva na Bílé hoře předchází době temna, která záhy následovala. Dochází k pronásledování českých nekatolíků, ti jsou nuceni přijmout katolickou víru. Úředním jazykem se stává němčina, je zakázáno tisknout knihy v českém jazyce, české knihy jsou vyřazovány z knihoven..

Ještě do 18. století hrály důležitou roli i šlechtické soukromé knihovny. Jejich vývoj ale s příchodem 19. století začíná stagnovat, dědicové se o knihovny nezajímají a často to končí jejich prodejem. Knihovny se ocitají v dražbách a končí často v nově vzniklých velkých knihovnách. V 18. století dochází k zakládání nových vědeckých ústavů, které jsou zaměřeny na odborné čtenáře, ale i širokou veřejnost. Při těchto ústavech často vznikají knihovny vědeckého či odborného rázu. Veškeré vědecké poznatky, které v této době vznikaly, byly vydávány v německém jazyce. S obdobím národního obrození se objevují snahy vyzvednout český jazyk, vydávají se knihy v češtině a dochází k rozvoji české literatury obecně. Tento rozvoj je ale brzy zastaven s nastolením Bachova absolutismu.

Pro samotné 19. století a začátek 20. století je typický tzv. dualismus, kdy se na jedné straně rozvíjí knihovny veřejné a na druhé straně stojí rozvoj knihoven odborných a vědeckých. Dualismus v našem knihovnictví se rýsoval již na počátku 19. století, kdy si nové společenské třídy a vrstvy začaly vynucovat přístup ke vzdělání nejen v oblasti školské, nýbrž i knihovnické. [Cejpek, s. 86.]

Většina knihoven se při zakládání potýkala s nedůvěrou státu při zřizování.

Dalo by se říct, že nejsnadnější pozici měla Univerzitní knihovna v Praze, jejíž vznik souvisí se založením Univerzity Karlovy. Sám Karel IV. podporoval rozvoj vzdělanosti, stejně tak podporoval i jím založenou univerzitu a knihovnu.

Relativně snadno také prošlo založení druhé univerzitní knihovny v Olomouci (budoucí Státní vědecké knihovny), která vznikla při nově zřízené akademii jezuitského řádu. Základ knihovny tvořily jak finanční, tak knižní příspěvky jednotlivých členů řádu.

Státní vědecká knihovna v Brně je spojena se založením Hospodářské společnosti. Tyto instituce byly zakládány v českých zemích pod vlivem merkantilismu za vlády Marie Terezie.

Při založení Knihovny Národního muzea a Státní technické knihovny v Praze se zakladatelé museli potýkat s nedůvěrou císařského dvora a s obavami státní moci o přílišné uvědomění českého národa. Při zakládání Národního muzea trvalo zakladatelům přesvědčit vídeňský dvůr téměř dva roky, při podání žádosti o založení profesury inženýrství (budoucí Státní technické knihovny v Praze) v roce 1705 čekal na souhlas Ch. J. Willenberg až do roku 1717.

Jednotlivé knihovny se v průběhu vývoje potýkaly s různými problémy, ať již to byly nedostačující finanční dotace, omezené prostory knihoven, nastolení Bachova absolutismu nebo první světová válka.

Následujících šest kapitol práce se snaží ukázat, jak se koncepce, cíle a zaměření knihoven měnily v průběhu jejich vývoje a jak se výše zmíněné knihovny dokázaly s případnými nepříznivými situacemi vyrovnat.

1. Knihovna Národního muzea

1.1. Vznik Národního muzea a Knihovny Národního muzea (1822)

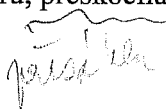
Koncem 18. století dochází na našem území k zakládání řady vědeckých a kulturních institucí, jak již bylo zmíněno v úvodní kapitole. Největší význam měla Soukromá učená společnost z roku 1769, pozdější Královská česká společnost nauk.

Soukromá společnost měla ve svém programu stanoven výzkum přírodního bohatství Čech a poznávání historie a vědy a těmito poznatky chtěla přispívat k vědeckému a technickému rozvoji.

V programu nechyběl ani plán k sestavení českého diplomatáře, ani organizovaný přírodovědecký průzkum země. V kruhu jejích zakladatelů vzniklo také první soukromé muzeum, Kinského a Bornovo „České museum“, které roku 1775 přešlo na pražskou univerzitu jako přírodovědecký kabinet přístupný veřejnosti. Společnost vyvinula velmi úspěšnou činnost a vedle svého odborného působení se stavěla za podporu vědy proti absolutistickému státu, kterému vytýkala, že neplní své povinnosti, mezi něž patří i zřizování knihoven, sbírek přírodnin a historických památek i jejich hmotné zajištění a udržování.

Tímto přístupem připravila Královská česká společnost nauk cestu k dalšímu vědeckému rozvoji u nás. Už při založení byla ustavena jako veřejná knihovna s programem české národní knihovny a zároveň měla plnit poslání odborné knihovny ústavu. I když tento program byl celkem shodný s programem knihoven našich ostatních hlavních muzeí, vzniklých na počátku 19. století na území našich zemí, byl vývoj Knihovny Národního muzea značně odlišný.

Záhy po založení předstihla rozsahem svých sbírek i svou působností všechny instituce příbuzného charakteru, přeskočila program daný jejími

zakladateli a v rámci vlastního ústavu se stala nesporně jednou z nejvýznamnějších složek a měla mezi ostatními sbírkami Muzea vedoucí postavení.

Rozvoj vědy na začátku 19. století vyvolal vznik dalších vědeckých institucí, mezi něž patří tři zemská muzea: Gymnaziální muzeum v Opavě založené v roce 1814, Františkovo zemské muzeum v Brně a Vlastenecké muzeum v Praze, které vzniklo v roce 1818. Bezprostředním vzorem našim zemským muzeím bylo štýrskohradecké muzeum z roku 1811 nazvané po svém zakladateli arcivévodovi Janovi, bratru císaře Františka I., Joanneum.

Jeho stanovy, sepsané rakouským historiografem Josefem Hormayerem, obsahovaly úkoly, jak šířit podrobnou a důkladnou znalost štýrské oblasti, jejích hojných pramenů a krás k oživení píle i průmyslu a ke vzdělávání a povzbuzení mládeže. Muzeum mělo také šířit praktické znalosti a vychovávat k pevnému a účinnému vlastenectví.

V jeho sbírkách měly být všechny doklady národní literatury a vše, co ve vnitrorakouských zemích vytvořila historie, lidská píle a co učitelé různých veřejných ústavů přednášejí svým žákům. Ústav měl mít sbírky přírodovědecké a historické s bohatou knihovnou, která měla shromáždit nejdůležitější literaturu z oborů, jež byly v Muzeu zastoupeny.

I když se pak Joanneum od konce dvacátých let vyvinulo postupně v ústav technický, přece mělo po svém založení hlavní vliv na vznik a uspořádání ostatních muzeí v rakouské monarchii a sloužilo za vzor i třem našim zemským muzeím.

Hlavním činitelem při založení Národního muzea v Praze byl od počátku Kašpar Šternberk, první prezident Společnosti Národního muzea, osvícený šlechtic, významný přírodovědec, dějepisec českého hornictví a aktivní člen Královské české společnosti nauk.

Byl příznivcem Dobrovského, Puchmajera, Palackého a dalších učenců, stoupenec vědeckého pokroku a odpůrce metternichova systému.

V otázkách politických byl Šternberk stoupenecem umírněného pokroku, byl nadšeným obdivovatelem vlády Marie Terezie, schvaloval zrušení jezuitského řádu a rušení církevních svátků a byl stoupenecem odstranění roboty.

Při zakládání muzea kolem sebe Karel Šternberk soustředil okruh stejně smýšlejících šlechticů i vědců občanského původu, a zajistil tím nejen odborné zpracování plánů a stanov, ale i hmotné zabezpečení, což bylo jedním z hlavních předpokladů vzniku nového ústavu v době, kdy na veřejné instituce tohoto druhu nebyly prostředky.

Plán k založení muzea měl Karel Šternberk již od roku 1814, kdy navštívil Joanneum ve Štýrském Hradci. Spolu s Františkem Klebelsberkem sepsali memorandum, které bylo 2. dubna 1818 vydáno pod názvem Aphorismen zum Entwurf eines National-Muzeums für Böhmen. Jako přední úkol bylo stanoveno opatření vhodné budovy k uložení sbírek a knihovny.

Návrh přichází s formulací programu knihovny, která měla obsahovat literaturu věd exaktních a bohemika. Tímto byla určena struktura muzejní knihovny, která měla kromě funkce odborné knihovny ústavu plnit i funkci národní knihovny (viz. Tabulky 1 a 2).

Tabulka 1

Základní obory českého Národního muzea:

I. Vlastenecké dějiny

Měly být zastoupeny kabinetem starožitností, kabinetem diplomatickým a numismatickým, které měly být spojeny s historickým archívem

II. Vlastenecké přírodovědniny

Měly obsahovat kabinet botanický, zoologický a mineralogický.

III. Vlastenecké výrobky umělecké, průmyslové a technické

IV. Vlastenecká díla

1) výtvarného umění

2) hudby

V. Vlastenecká literatura, která měla být zastoupena:

1) sbírkou vlasteneckých spisovatelů

a) v mateřtině

b) v jiných jazycích

2) sbírkou nečeských spisovatelů, pokud jsou jejich díla důležitá pro Čechy obsahem týkajícím se filozofie, domácího jazyka, dějin a fyzikální povahy země

Tabulka 2

Koncepce knihovny :

A. Teologie

B. Právo

C. Lékařství

D. Matematika

E. Fyzika spojená s fyzikálním kabinetem

F. Logika a metafyzika

G. Všeobecné světové dějiny

H. Vlastenecké dějiny (se zeměpisem)

I. Literární dějiny (se zeměpisem)

J. Estetika

K. Jazykověda

L. Pedagogika

Podrobnější program muzea i knihovny byl pak stanoven 15. dubna 1818, kdy podle návrhu Šternberkova a Klebelsberkova vydal nejvyšší purkrabí český František Antonín Kolovrat Libštejnský „Provolání k vlasteneckým přátelům věd,,“, vydané opět v německém jazyce, které je považováno za zakládající listinu Národního muzea.

Toto prohlášení přineslo první oficiální stanovení programu a účelu nového ústavu. V úvodu je poukázáno na vysoký kulturní rozkvět Čech v minulosti, hlavně za vlády Karla IV. a Rudolfa II., kdy Čechy stály v popředí evropské vzdělanosti.

Na první místo staví Provolání zpracování obsáhlých dějin české literatury a shromáždění všech českých historických památek, jež jsou základem k získání znalostí o národních dějinách. Stejně nutné je podle Provolání sepsat přehled o přírodě Čech, jednak v celku, jednak po částech, a to o fauně i flóře stejně jako o geologickém složení Čech, které je velmi významné. Provolání se odvolává na dobré příklady ostatních zemí a ústavů, které již v Rakousku vznikly, jako Joanneum, Národní muzeum uherské a Moravskoslezské muzeum v Brně.

V další části Provolání je podán program nového ústavu, v němž je na prvním místě „vše co k národní literatuře náleží“, tedy památky písemné vedle památek hmotných, s přehledem všeho toho, co příroda a lidská zručnost ve vlasti vytvořili. V Provolání je v hlavních bodech shrnut sběrný program nového ústavu, v němž je podrobně formulován i program muzejní knihovny.

Jungmannův překlad Provolání a jeho vydání v Krameriových novinách 25. dubna 1818 vyvolalo obrovský ohlas mezi českou veřejností. Trvalo 2 roky, než se představitelům Muzea podařilo překonat nedůvěru vídeňského dvora k novému ústavu.

Stejně prolémy provázely i ostatní muzea, jak Joanneum, tak i muzeum opavské a brněnské.

Z doby příprav a koncipování stanov pocházejí 4 návrhy na účel a program Muzea:

- 1) Vaterländisches Museum - vypracován Kašparem Šternberkem
- 2) Einige Gedanken und Bemerkungen zur gefälligen Überlegung bei der Gründung des Vaterländischen Museums, aufgesetzt 1819 von F. A. v. G. - vypracován Františkem Gerstnerem
- 3) Individuelle Ansichten und Ideen über die Errichtung eines National-Museums von und für Böhmen und über die Erfordernisse eines solchen Instituts - vypracován Františkem Bergerem
- 4) Exempla Trahunt - vypracovaný Josefem Jungmannem ve spolupráci s hrabětem Bedřichem Berchtoldem a Janem Svatoplukem Preslem.

V poslední koncepci, která se odvolává na štýrské Joanneum a Národní muzeum uherské a tím zdůrazňuje důležitost jeho založení u nás, je již rozpracována koncepce českého národního muzea a knihovny. Všechny tyto koncepce vycházely ze stejného vzoru, a to štýrského Joanea a všechny vyjadřovaly stejný cíl, kterým bylo přírodovědecké poučení pro praktické potřeby hospodářského rozvoje a shromažďování památek o dějinách země. Jejich studium mělo přispět k lepšímu poznání současnosti.

Konečným se stal až návrh vypracovaný Kašparem Šternberkem a Františkem Klebelsberkem. Stanovy byly 24. února 1821 schváleny a předloženy císaři. Po roce schvalování stanov byla 14. června 1822 ustanovena Společnost vlasteneckého muzea v Čechách. Prvním prezidentem Společnosti byl zvolen Kašpar Šternberk.

Stanovy Společnosti obsahovaly 22 kapitol a byl zde vymezen program muzea, rozsah a zaměření sbírek. Většina sbírek byla písemného charakteru.

Knihovna dostala stanovami program, který až na drobnější doplňky ve své podstatě zůstal zachován dodnes. Měla tvořit jednak sbírku

bohemikální literatury, jednak odbornou knihovnu, zahrnující všechny obory exaktních věd.

Programem stanovené sbírkové fondy:

- 1) sbírka vlasteneckých písemností
- 2) sbírka přepisů nebo vyobrazení z Čech po vlasti se nacházejících památek, náhrobků, nápisů, soch, reliéfů atd.
- 3) co možno nejúplnější sbírku vlasteneckých erbů, pečetí, mincí nebo jejich otisků
- 4) sbírka map a plánů jak z hlediska geograficko-statistického, tak i z hlediska hornictví v Čechách
- 5) sbírka přírodnin všech tří říší se zvláštním zřetelem k vlasti, a to tak, že se vedle sbírky všeobecné, sbírky vyvřelin a zkamenělin vystaví i zvláštní topograficko-geognostická sbírka 16 krajů českých a mimo všeobecný herbář se bude sbírat zvláště flóra česká s připojením českých jmen, což se vztahuje i na savce, ptactvo, ryby, žížaly atd.
- 6) knihovna, která se dělí na bohemika v nejširším smyslu a tzv. exaktní vědy. K prvním náležejí všechny knihy a rukopisy, které jsou psány v českém jazyce, sepsány od Čechů nebo v Čechách vydány, jakož i ty, které svým obsahem pojednávají o Čechách. K druhým se počítají všechny, které patří do oboru matematiky a fyziky a sice mimo hlavní spisy i všechny pomůcky a časopisy na tyto vědy se vztahující, domácí i zahraniční
- 7) síň produktů, v níž se shromažďují veškeré rukodělné i průmyslové výrobky a památky nebo jejich modely

Cílem knihovny bylo vytvoření konzervační sbírky bohemikální literatury od památek rukopisných až po tištěnou současnou produkci.

Tento program v podstatě kopíroval program české národní knihovny a muzea české knihy.

V programu muzejní knihovny došlo k realizaci úsilí o sebrání památek naší národní literatury sahající od minulosti až po Jungmannovu Historii literatury české. Program druhého úseku knihovny byl zaměřen na literaturu z oboru exaktních věd.

Shromažďovala se literatura historická, ale především přírodovědecká, která převažovala. Stvrzením stanov Vlasteneckého muzea byla činnost ústavu legalizována.

Budování fondů

První sbírky byly uloženy od roku 1818 v minoritském klášteře sv. Jakuba. Zdejší prostředí ale sbírkám příliš nevyhovovalo a rychle narůstající sbírky nešlo ani všechny zpřístupňovat.

Tuto situaci se pokusil Karel Šternberk řešit spojením instituce s polytechnickým ústavem, k tomu ale nakonec nedošlo a Muzeu byla v roce 1821 přidělena budova Šternberského paláce na Hradčanech, č.p. 57. Prvním bibliotékářem byl ustanoven Václav Hanka. Od roku 1821 byl pouze dočasným bibliotékářem, o dva roky později nastoupil jako řádný bibliotékář. Ve své funkci setrval až do své smrti roku 1861.

1) DARY

Knihovna byla odkázána většinou na dary, které byly hlavním zdrojem akvizice. Základem knihovny se staly dva dary. Dar Kašpara Šternberka, prvního prezidenta Společnosti muzejní, obsahoval sbírky mineralogické a botanické, dále drahocennou knihovnu děl přírodovědeckých a bohemik. Literatura botanická obsahovala téměř veškerou literaturu před Linéem. Kašpar Šternberk daroval knihovně celkem 4061 svazků přírodovědeckých knih a 500 svazků bohemikálních spisů. Celkem daroval 7680 svazků. Do roku 1839 tvořily Šternberkovy dary dvě třetiny celkového počtu svazků knihovny.

Celkové Šternberkovy dary byly dovršeny roku 1840 po jeho smrti synovcem Zdeňkem. Ten předal Muzeu veškerou strýcovu korespondenci s přírodovědci té doby, přírodovědné knihy, knihy z oboru věd exaktních (celkem 200) a materiál použitý při zpracování dějin českého hornictví.

Druhým základním darem byla knihovna březnická, kterou daroval 20. května 1818 ze svého zámku v Březnici Josef Kolovrat Krakovský, celkem to bylo 478 knih. Tento dar byl doplněn roku 1824, kdy Josef Kolovrat daroval dalších 86 rukopisů, a konečně roku 1893, kdy dědic kolovratského panství Eduard Pálffy předal do Muzea dalších 55 rukopisů.

2) VÝMĚNA

Velmi důležité pro knihovnu byly styky Kašpara Šternberka, Josefa Dobrovského a Václava Hanky. Zatímco Kašpar Šternberk se zabýval především vědou – paleobotanikou, botanikou a geologií, styky Josefa Dobrovského a Václava Hanky byly výhradně se slovanským světem, zaměřené na získávání literárních památek, především bohemikálního charakteru.

Od roku 1823 začínají v Muzeu vycházet tiskem jednatelské zprávy obsahující vědecké příspěvky, které byly rozesílány do zahraničních ústavů i jednotlivcům.

Výměna literatury byla zaměřena hlavně na literaturu slovanskou (měl na starost Hanka) a přírodovědeckou (měl na starost Šternberk). Nejdůležitější byly pro knihovnu styky Václava Hanky se slovanským světem. Zvláště po nalezení Rukopisu královédvorského probíhaly v Muzeu časté návštěvy ze slovanských zemí, které Hanka do Muzea zval. Ještě větší rozsah nabyl proces výměny literatury po roce 1827, kdy začaly vycházet muzejní časopisy. U nás to byl časopis Muzejník, který si v zahraničí získal spoustu odběratelů.

V roce 1822 bylo schváleno v rámci výměny vyměňovat duplikáty za desideráta. O rok později vyjednal Hanka výměnu s ředitelem Institutu Ossolňských ve Lvově K. Slotwinskim, který likvidoval duplikáty z knihovny svého ústavu a byl ochoten přistoupit na vzájemnou výměnu.

3) KOUPĚ

Finanční prostředky muzea byly příliš omezené, roční rozpočet Muzea při jeho vzniku činil zhruba 5000 zlatých. Z těchto peněz bylo nutné pokrýt režijní náklady ve výši 4000 zlatých na nájem budovy, mzdy zaměstnancům a kancelářské výdaje. Finance na nákup knih byly proto velmi omezené. Nákup knih se realizoval pouze v naléhavých případech, kdy se nabízely unikáty nebo knihy pro provoz knihovny či zpracování sbírek nezbytné.

1.2. Vývoj Knihovny Národního muzea do roku 1918

Národní muzeum obsahovalo bohaté sbírky, ale jeho odlehlá poloha na Hradčanech, vědecký a aristokratický ráz způsobily, že instituce nemohla plnit účel, který byl vytyčen zakladateli. Následná izolace muzea způsobila nezájem veřejnosti o sbírky.

To se změnilo až s příchodem Františka Palackého (viz. Příloha č.1) do Prahy roku 1823. Po svém příchodu se dostal do kontaktu s Josefem Dobrovským a tím i s Národním muzeem, kde rozpoznal důvody nezájmu české veřejnosti o tuto instituci. V roce 1842 vydává vlastní program v pamětním spise o Muzeu. V tomto spise shrnul dějiny Muzea do roku 1841, vydal přehled o jeho sbírkách a vytyčil nový program ústavu.

V pamětním spise ostře kritizuje dosavadní vývoj Muzea, jeho jednostrannou orientaci na přírodní vědy a zdůrazňuje důležitost sběru a uchovávání literárních památek českého národa. Výsledkem bylo založení Archeologického sboru, který měl tyto úkoly na starost. Ostrou kritiku věnuje Palacký i lokaci budovy Muzea, když zdůrazňuje nepříznivý vliv vlhka na uložené archivní sbírky.

V roce 1839 česká šlechta navrhovala postavit na nábřeží Vltavy monumentální budovu Francisceum, která měla být pomníkem císaři Františku II. V této budově měly být umístěny hlavní české vědecké instituce. Palacký toho využil a navrhl v této budově vyhradit prostor pro knihovnu, která měla obsahovat zhruba 100 000 svazků. Kromě vlastního návrhu Palacký sám rozvrhl i umístění knihovny, čítáren a kanceláří pro úředníky. Tento návrh nakonec bohužel nebyl realizován pro neshody mezi šlechtou.

Problém nevhodného umístění Muzea byl nakonec vyřešen roku 1846 Janem Neuberkem, který zakoupil Nostický palác na Příkopě a postoupil ho Muzeu.

Palackého program je důležitý jak pro vývoj českého knihovnictví, tak i muzejnictví. Vytvořil v něm dokonalý vzor vlastivědného muzea, který až na drobné změny vyhovuje i dnešním koncepcím muzeí. Co se knihovny týče, má zahrnovat oddělení rukopisné, hlavně rukopisy české povahy jak staré, tak nové, ale hlavně ty, které ještě nevyšly tiskem. Tato koncepce kopíruje dnešní cíle literárního archívu.

Knihovní sbírka měla podle Palackého koncepce zahrnovat i sbírku listin, dopisů a autografů významných pracovníků české vědy a kultury. Vlastní knihovna má být konkrétně zaměřena na všechny obory Muzea. Palackého reformy dostaly konkrétní výraz v nových muzejních stanovách z roku 1847, které byly schváleny valným shromážděním společnosti a 7. 12. 1848 potvrzeny ministerstvem. Stanovy oficiálně potvrdily nový program, který Palacký prosazoval od začátku svého působení na muzejní půdě.

V následujícím vývoji bylo Muzeum silně ovlivněno revolučními událostmi roku 1848. Nastolení Bachova absolutismu silně dolehlo na české vědecké, kulturní a společenské organizace a těžce dolehlo i na Národní muzeum.

Z muzejního výboru musel odejít František Palacký, P. J. Šafařík a spousta dalších osobností českých dějin, načež byl muzejní výbor zcela pod dozorem policie.

Původní Stanovy byly zrušeny a v roce 1854 předloženy s novými změnami ke schválení. Jednou ze změn byla změna názvu na Muzeum Království českého. Muzeum ztratilo svůj hlavní program a jeho činnost byla pouze vědecká. Dřívější osvětové úkoly Muzea převzaly nově vznikající, přísně specializované ústavy.

Od 60. let probíhá mohutný kulturní a vědecký rozvoj. Během několika let se z muzejní knihovny stává statisícová knihovna. Sídlo v Nosticově paláci začíná být pro knihovnu nedostačující a probíhá hledání nové budovy. Až v říjnu 1894 byla schválena na jednání zemského sněmu stavba nové budovy. Nástupcem Hankovým se stal roku 1861 Antonín

Jaroslav Vrt'átko. Pokračoval v činnosti po Hankovi, zasloužil se o lepší umístění sbírek, o zvýšení platů zaměstnanců a Hanku ve funkci přinejmenším nahradil. Do dalšího vývoje knihovny Národního muzea zasáhla výrazně 1. světová válka. Dotace na celé Muzeum i knihovnu byla snížena, část zaměstnanců musela narukovat do armády.

1.3. Stručný vývoj knihovny po roce 1918

Po válce se Muzeum i knihovna vrací do původních kolejí a zaměstnanci, kteří museli narukovat do války se vracejí na svá místa. Rozpad Rakouska-Uherska a následný vznik samostatného československého státu přináší výrazné „oživení“ pro řadu kulturních institucí.

Muzeum již není pod státním dohledem, s příchodem nového knihovnického zákona se zlepšují podmínky pro knihovnu i pro samotné Muzeum, dotace jsou zvýšeny, dochází k celkovému rozkvětu československého knihovnictví. Muzeum i jeho knihovna se stávají významnou kulturní institucí v nově vzniklém československém státě.

2. Státní vědecká knihovna v Olomouci

2.1. Vznik knihovny, období jezuitů až do roku 1773

V roce 1566 byl zřízen v Olomouci z popudu místního biskupa Viléma Prusinovského první stupeň vysoké školy – akademie. Její vedení bylo svěřeno členům bojového řádu, Tovaryšstvu Ježíšovu.

Závažným důvodem pro zřízení vysoké školy v Olomouci byl rychlý růst a vliv stoupenců Lutherova učení ve městě, zvláště po vydání tolerančního ediktu císařem Maxmiliánem II.

Od května do srpna 1566 se zkušebně vyučovalo ve třech gramatikálních třídách. Tak vznikla v Olomouci druhá univerzita a druhá vysokoškolská knihovna v našich zemích.

Základ knihovních sbírek tvořily dary biskupa, kanovníků, zemských úředníků a měšťanů. Knihy se také kupovaly z peněz různých nadací a odkazů.

V roce 1571 začal biskup Prusinovský získávat koupěmi a konfiskacemi též nekatolickou literaturu. Při adaptacích starých budov a při nové výstavbě školy se knihovna několikrát přestěhovala (v letech 1569, 1600, 1650, 1660, 1726). V roce 1573 se dostalo olomoucké škole právo promovat své posluchače a udělovat jim hodnosti, čímž se stala univerzitou v pravém slova smyslu. Po roce 1580 vzrostl počet posluchačů z cizích zemí (v 17. století se počet studentů pohyboval mezi 1000–1200 studenty), což se projevilo růstem fondů v knihovně.

Výrazný přírůstek do knihovny byl zaznamenán v roce 1599, kdy byl zakoupen větší počet knih, které knihovně prodal zemský moravský hejtman Joachim Haugvic.

Správa knihovny byla nejčastěji svěřována mladým členům řádu, byla to zpravidla funkce, kterou málokdo vykonával déle než tři roky. Prvním knihovníkem byl Bartoloměj Weissag, pozdější rektor olomoucké univerzity. V roce 1668 se stal knihovníkem barokní spisovatel Jan Tanner, též budoucí rektor olomoucké univerzity a prefekt klementinské knihovny v Praze. Od roku 1752 byl knihovníkem Jan Dreyhausen, který později spravoval 15 let klementinskou knihovnu a sepsal dějiny jezuitského řádu na území Čech.

V roce 1600 se knihovna rozrostla už do tří místností. Výrazné ztráty utrpěla knihovna v letech 1619–1620, kdy byli jezuité z Olomouce vykázáni. Zpátky do Olomouce se ale vrátili v lednu 1621 a pobělohorskými konfiskacemi rychle bohatli.

V roce 1641 přestala být Olomouc hlavním městem Moravy, jelikož moravský tribunál i se zemskými deskami byl přestěhován do Brna. Rok poté bylo město obsazeno bez boje švédskými vojáky. Po osmi letech okupace zůstalo ve městě z původních 30 000 obyvatel pouze 1 675. Okupací byla také značně postižena olomoucká univerzita a její knihovna.

Spousta jezuitů opustila Olomouc, péče o knihovnu zůstala knihovníkovi Jiřímu Pellingovi, který měl knihovnu střežit a pokud možno její existenci utajit.

Její existence byla ale s postupem času vypátrána a až na několik nejvzácnějších starých rukopisů, které se podařilo Jiřímu Pellingovi a studentovi Michaelu Sartoriovi odnést, byla knihovna rozebrána a odvezena do Švédska stejně jako ostatní klášterní knihovny u nás. Největší část olomoucké knihovny byla zařazena do fondu královské knihovny ve Stockholmu, část se dostala do univerzitní knihovny v Upsale a část do gymnaziální knihovny ve Strengnäs. [Smejkal, s. 4.]

Aby knihovně po značných ztrátách způsobených okupací byla vrácena alespoň část bývalé slávy, bylo vynaloženo na její doplnění velké množství finančních prostředků, přibylo i knižních darů od jednotlivců.

Na začátku 18. století prováděli jezuité rozsáhlé stavby. V nové budově koleje byl postaven i knihovní sál s freskovou výzdobou od olomouckého malíře Jana Kryštofa Handkeho.

Zachovaný svazkový katalog olomoucké univerzitní knihovny z roku 1704, pořízený pravděpodobně knihovníkem Bedřichem Knittigem, podává přehled o zastoupení literatury podle autorů i oborů a o knihovnickém uspořádání fondu.

Ve výše uvedeném roce měla knihovna mezi 4000–5000 svazky. Dalších 2000–2500 svazků bylo umístěno v ubikacích představených a učitelů různých disciplín. [Smejkal, s. 5.]

V roce 1747 získala olomoucká knihovna nejrozsáhlejší knižní dar, velký soubor knih, který jí odkázal dómský děkan Jiří Jindřich Mayerswald. Jen soubor 80 svazků mědirytin měl cenu 8 000 zlatých a pomohl zaplnit mezery téměř ve všech vědních oborech. V roce 1773 byl jezuitský řád zrušen císařovnou Marií Terezií, která dala knižní sbírku, používanou dosud jen univerzitními profesory, k veřejnému užívání. Tímto datem končí první, nejstarší období knihovny, trvající přes dvě století.

2.2. Olomoucká knihovna v letech 1773 – 1918

Rozhodnutím moravského gubernia z 11. srpna 1775 byla knihovna zrušeného jezuitského řádu v Olomouci určena veřejnou Univerzitní knihovnou. V dekretu byl zdůrazněn veřejný charakter knihovny.

Vrchním dozorem nad zveřejněnou univerzitní knihovnou olomouckou pověřila Marie Terezie vrchního univerzitního ředitele, kanovníka barona Františka Šubíře z Chobyně.

Od roku 1771 byl kancléřem univerzity a těšil se její značné přízni. Do funkce byl jmenován dvorním dekretem v roce 1774. Zemřel v roce 1777.

Ve stejném roce byl jmenován první knihovník. Stal se jím bývalý jezuita Jan Possival. Po dvou měsících se své funkce vzdal a odešel na faru do Buchlovic. Na jeho místo nastoupil Jan Pawlik. Ve své funkci dlouho nesetřval a záhy odešel na faru v Seitendorfu.

Knihovními dozorcí byli ustanoveni univerzitní profesoři Václav Schanza a Josef Vratislav Monse.

Od roku 1777 působí v knihovně jako odborná síla Jan Alois Hanke. Měl za úkol utřídit, zpracovat a zkatalogizovat knihy uložené v bednách z ostatních zrušených jezuitských klášterů na Moravě (Brno, Uherské Hradiště, Olomouc, Jihlava, Telč, Opava a Těšín), ale než se Hanke stačil tohoto úkolu ujmout, byla roku 1778 celá Olomoucká univerzita a s ní i knihovna přesunuta do Brna. Z roku 1778, ale ještě za působení knihovny v Olomouci pochází přehled o oborovém složení fondu (viz. Tabulka 3).

Tabulka 3

Oborové složení fondu olomoucké univerzitní knihovny z roku 1778:

Teologie	6 063 svazků
Dějiny	2 360 svazků
Právo	2 153 svazků
Jazykověda, literatura	1 685 svazků
Filosofie	1 063 svazků
Lékařství	656 svazků
Matematika	353 svazků
Zakázané knihy	2 125 svazků

Zvlášť byl potom veden fond duplikátů obsahující 11 075 svazků a fond neúplných děl o 1 256 svazcích. Univerzita se vrátila do Olomouce už jenom jako lyceum v roce 1782, aniž by Brnu nějakým způsobem prospěla. Knihovna se do Olomouce vrátila v dubnu roku 1785 v bednách dosud nevybalených, jako když byla přesunována do Brna.

Generální seminář na Hradisku u Olomouce byl zřízen dvorním dekretem císaře Josefa II. z 30. 3. 1783. Měl sloužit hlavně jako vzdělávací instituce pro veřejnost. První a druhý rok své činnosti byl umístěn v budově jezuitské koleje (současná vojenská kasárna na Náměstí Republiky). Seminář zde byl umístěn provizorně do roku 1785, kdy se stěhoval do budovy zrušeného řádu premonstrátského na Hradisku u Olomouce.

Generální seminář byl do té doby bez knihovny, a tak využíval lyceijní knihovnu, knihovnu kněžského semináře zřízeného Marií Terezií a knihovnu premonstrátskou na Hradisku.

I když lyceijní knihovna se do Olomouce vrátila v roce 1785, do užívání veřejnosti byla dána až po svém uspořádání v roce 1787. Spolupráce ústavů trvala pouze sedm let (1783–1790).

Do doby 1787–1790 spadá i tříleté působení Josefa Dobrovského jako místorektora a v posledním roce i jako rektora generálního semináře. Známa je i jeho spolupráce s lycejní knihovnou, tedy s bibliotékářem Janem Aloisem Hankem a kustodem Janem Expeditem Hankem.

V letech 1782–1787, v době vlády Josefa II., byly postupně rušeny kláštery kontemplativních řádů. Fondy knihoven zrušených klášterů na Moravě a ve Slezsku připadly olomoucké knihovně (viz. Tabulka 4). Největší počet cenných publikací pocházel z premonstrátských knihoven na Hradisku a v Louce.

Tabulka 4

Zrušené moravské a slezské kláštery, jejichž fondy připadly olomoucké knihovně:

Augustiniáni:	Fulnek, Olomouc, Šternberk
Cisterciáci:	Velehrad, Žďár na Moravě
Dominikáni:	Boskovice, Brno, Jihlava, Opava, Šumperk
Františkáni:	Brno, Kroměříž, Olomouc, Znojmo
Kapucíni:	Jihlava, Kyjov, Mikulov, Náměšť
Kartuziáni:	Královo Pole (Brno), Olomouc
Minorité:	Olomouc
Pauláni:	Brtnice, Moravský Krumlov, Vranov
Premonstráti:	Hradisko (Olomouc), Louka (Znojmo), Svatý Kopeček, Zábřovice (Brno)
Servité:	Jaroměřice, Veselí
Trinitáři:	Holešov

Jan Alois Hanke třídil postupně od 21. 6. 1786 fondy zrušených knihoven. Po probrání 95 907 svazků vyřadil více než 70 000 svazků, které prodal v dražbách. Olomoucké knihovně zůstalo 673 rukopisů, 3 117 prvotisků a 20 305 tisků.

Koncem roku 1790 byl Hanke předčasně penzionován. Za svou literární činnost byl v roce 1796 povýšen do šlechtického stavu. V olomoucké knihovně se zasloužil především o založení lístkového jmenného a svazkového systematického katalogu. Již v roce 1788 připravoval pro gubernium návrh, aby moravští tiskaři povinně odváděli olomoucké knihovně po jednom výtisku každého díla, která vytisknou.

Návrh na odvádění povinného výtisku podal až Hankeho nástupce Josef A. Karmášek v roce 1791. Byl předním skriptorem pražské klementinské knihovny a olomouckou knihovnu spravoval v letech 1791–1809. K realizaci Karmáškovy návrhu došlo až v roce 1807. Od tohoto roku až do roku 1935 dostávala olomoucká knihovna jeden výtisk všech tiskovin vytištěných na Moravě a v určitých obdobích i výtisky ze Slezska.

V letech 1809–1813 zůstalo místo knihovníka neobsazeno. Od roku 1813 do roku 1820 byl knihovníkem Michael Václav Voigt, dřívější profesor na univerzitě ve Lvově. Jeho nástupcem byl v letech 1821–1822 Tomáš Josef Povondra. Ten vypracoval za svého pobytu v Olomouci instrukci pro univerzitní a lyceální knihovny v habsburské monarchii. Instrukce byla vydána v roce 1825. V roce 1824 spravoval knihovnu profesor olomouckého lycea Gustav Schreiner.

11. března 1827 bylo olomoucké lyceum povýšeno na Univerzitu císaře Františka, stejně tak lyceální knihovna byla povýšena na Univerzitní knihovnu.

Knihovníkem byl v letech 1824–1845 ustanoven František X. Richter. Měl za úkol sladit dohromady katalogy s fondy, které byly po častém střídání knihovníků a provizorních období v nepořádku. Nebyl však dobrým organizátorem, tak se mu tato práce příliš nepodařila.

Uspořádání katalogů a fondu se podařilo až jeho nástupci Janu Šilhavému (v knihovně působil v letech 1845–1850). Do revize fondů a katalogů zapojil celý personál. Během necelých 17 měsíců se mu povedlo fond zrevidovat a poprvé v historii knihovny zjistit přesný stav fondu, který činil 48 004 svazků a 1 452 kusů drobných tisků.

V letech 1847–1851 zaznamenala olomoucká Univerzitní knihovna největší návštěvnost z celého 19. století. Příčiněním Šilhavého se stala členem Matice české a tím i odběratelem většího počtu českých knih.

Šilhavý se krátce po svém nástupu obrátil na kustoda pražské Univerzitní knihovny s prosbou, aby pomohl opatřit pro olomouckou knihovnu některá základní díla české literární produkce. Na knižní dar nakonec přispěli kromě Šafaříka i jiné významné osobnosti českých dějin jako F. L. Čelakovský, V. Hanka, V. Staněk a pražští i mimopražští knihkupci a tiskaři.

V roce 1849 bylo posluchačům práv na olomoucké univerzitě povoleno půjčovat si knihy z knihovny domů. V této době vznikají i katalogy moravik a literatury slovanské, které se brzo stávají nejvyužívanějšími. Rozvoj olomoucké univerzity a vzrůstající národní uvědomění se ale nelíbilo vídeňskému dvoru. V roce 1851 byla zrušena filozofická fakulta a v roce 1855 fakulta práva a státovědy. Samotná olomoucká univerzita byla zrušena v roce 1860. V Olomouci zůstala pouze fakulta teologická a medicínsko-chirurgický ústav. Uvažovalo se i o rozdělení fondů knihovny mezi jiné rakousko-uherské knihovny nebo přenesení celé knihovny do jiného města, nakonec ale knihovna v Olomouci zůstala jako olomoucká Studijní knihovna.

Knihovnu v letech 1851–1874 spravoval František Skyba.

Knihovna i po odebrání přívlastku „univerzitní“ nadále plnila funkci univerzitní knihovny a také funkci zemské veřejné knihovny s právem povinného výtisku.

Převážnou část návštěvníků tvořili učitelé a studenti středních olomouckých škol. Návštěvnost ale postupem času se zřizováním

školních knihoven opadávala. Knihovní fond nadále rostl z exemplářů moravského povinného výtisku.

Kustod Alois Müller, který řídil olomouckou Studijní knihovnu v letech 1874–1878, vypracoval návrh výpůjčního řádu pro studenty středních škol, který po schválení platil v celé monarchii.

Nevýrazným způsobem byla olomoucká Studijní knihovna vedena za kustoda Jana Šebestiána Hausmanna v letech 1879–1892. S jeho způsobem práce nebyl spokojen jeho nástupce dr. Willibald Müller, který knihovnu spravoval od roku 1892. Jeho pomocníkem byl ustanoven Jan Šťastný. Po pár týdnech byl na svou vlastní žádost přeložen do Prahy. Zůstal však v evidenci olomoucké knihovny a pražská Univerzitní knihovna za něj vysílala do Olomouce zástupce :

1893–1894 – dr. Václav Tille – pořídil soupis českých rukopisů olomoucké knihovny

1894–1897 – dr. Antonín Schubert – pořídil soupis prvotisků olomoucké knihovny

1897–1899 – dr. Jaromír Jedlička

1899–1916 – dr. Václav Wagner

Willibald Müller mimo jiné podal návrh na reformu studijních knihoven a snažil se zařadit olomouckou knihovnu opět mezi knihovny univerzitní. K reformě ale nakonec nedošlo. Za jeho působení došlo alespoň k přestěhování knihovny z vlhkých prostor kláštera klarisek do budovy teologické fakulty.

První světová válka značně ochromila provoz knihovny. Byla snížena dotace a v knihovně bylo ubytované vojsko. V knihovně zůstal pouze V. Wagner, další tři úředníci byli na vojně a Willibald Müller odešel v říjnu 1915 do penze. V listopadu 1916 byl správou knihovny pověřen dosavadní knihovník Studijní knihovny v Celovci dr. Teodor Strastil von

Strassenheim. Zůstal v knihovně až do konce září 1919, kdy se stal ředitelem Vysoké školy technické ve Vídni.

2.3. Stručný vývoj olomoucké knihovny po roce 1918

Po rozpadu Rakouska-Uherska a vytvoření samostatné Československé republiky se stal ředitelem olomoucké Studijní knihovny PhDr. Bohuř Vybíral, zaměstnanec knihovny od roku 1913. Dotace byla zvýšena na doplnění fondu českou literaturou jak odbornou, tak krásnou.

V roce 1919 se uvažovalo o zřízení univerzitní knihovny v Brně. Brno nemělo samostatnou vědeckou knihovnu, která by mohla sloužit univerzitě. Snaha o sloučení Zemské knihovny muzejní v Brně a Studijní knihovny v Olomouci byla ale nakonec marná.

Olomouc se bránila, jednání se přeneslo dokonce i na půdu poslanecké sněmovny. Nakonec byla do Brna předána pouze literatura nutná ke studiu. Jednalo se především o historické fondy, nutné pro výuku na filozofické fakultě.

Studijní knihovna nakonec v Olomouci zůstala. V roce 1946 byla obnovena univerzita v Olomouci a až po osvobození byla pojmenována po Františku Palackém. Knihovna zůstala nadále samostatnou institucí přístupnou veřejnosti. Na vysoké škole došlo k budování ústavních vysokoškolských knihoven.

3. Státní vědecká knihovna v Brně

Historický vývoj Státní vědecké knihovny v Brně se liší od dějin ostatních státních vědeckých knihoven s delší tradicí, protože ty vznikaly většinou jako knihovny univerzitní. Naproti tomu brněnská knihovna vyrostla z neveřejné spolkové knihovny Hospodářské společnosti pro Moravu.

Státní vědecká knihovna v Brně, tak jak ji známe dnes, vznikla v roce 1958 sloučením tří brněnských knihoven – Univerzitní knihovny, Státní technické knihovny a Státní pedagogické knihovny. Nejstarší byla Univerzitní knihovna, která má svůj původ v Moravské hospodářské společnosti, v jejímž inventáři jsou uváděny knihy od roku 1808. Státní technická knihovna vznikla jako knihovna Českého učení technického v roce 1900 a Státní pedagogická knihovna byla založena v roce 1921.

K 1.1.1993 dochází ke změně názvu na Moravská zemská knihovna.

3.1. Univerzitní knihovna v Brně

Hospodářské společnosti byly v jednotlivých zemích habsburské monarchie zakládány pod vlivem merkantilismu v období vlády Marie Terezie. Jejich cílem bylo především podporovat rozvoj zemědělské výroby. Byly polouředním orgánem zemských a celorakouských úřadů v zemědělských věcech, na jehož vedoucí posty si stát dosazoval své úředníky a prostřednictvím zemských vlád kontroloval jejich činnost.

Hospodářská společnost pro Moravu, jejíž původní název zněl Gesellschaft des Ackerbaues und der freien Künste, byla schválena rozhodnutím vlády 30. března 1770 a dne 12. června téhož roku se konalo její první valné shromáždění.

Společnost měla zpočátku pouze 17 členů, jejím protektorem byl moravský zemský hejtman hrabě Arnošt Kaunic. Společnost velmi záhy

upadla do nečinnosti a omezovala se hlavně na imatrikulaci hospodářského dělnictva po zkouškách u ní složených.

O knihovně sice nemáme z této doby žádné přímé důkazy, ale předpokládá se, že bez její činnosti mohla Hospodářská společnost jen těžko plnit svůj účel.

Podle Morize Trappa, prvního vedoucího knihovny, byla v roce 1770 malá knihovna umístěna v paláci hraběte Kaunice na Velkém náměstí (dnešní náměstí Svobody) v Brně, kde se konaly schůze společnosti.

Na počátku 19. století měla být tato knihovna v některých místnostech dietrichsteinského paláce na Zelném trhu a až po vzniku Františkova muzea byla roku 1819 přestěhována do jeho prostor v biskupském dvoře. Od Trappova nástupce ve vedení knihovny, dr. Wilhelma Schrama, víme, že se knihovna původně vzniklá pouze z darů začala rychle rozrůstat.

Schram později uvádí, že knihovna vznikla ve skutečnosti jako knihovna Františkova muzea roku 1818, tedy hned při založení tohoto muzea.

Názory historiků ohledně přesného data založení knihovny se ale liší. Miloš Papírník hledá počátky v příruční knihovně moravských přírodovědeckých společností, které se podle něho spojily kolem roku 1780, zatímco profesor Miloslav Vávra vychází z prvního dochovaného inventáře vytvářejícího se Františkova muzea z roku 1808, v němž je ke dni 6. července 1808 zapsána první položka, a to kniha od královského bavorského policejního ředitele Fischera o aklimatizaci rostlin. [Jiránová, s.15]

Podle M. Vávry však v roce 1809 nebyl inventován žádný předmět, o rok později to byly 4 knihy se zemědělskou tematikou, v roce 1811 jedna kniha, v roce 1812 šest knih, stejně tak roku 1813.

V roce 1814 bylo inventováno 10 knih, o rok později dvacet knih, všechny se zemědělskou tematikou.

Vávra proto pokládá 6. červenec 1808 za den založení Univerzitní knihovny v Brně. Naproti tomu Jiří Jirásek prosazuje teorii, že knihovna byla budována již od roku 1806 a již v té době objednávala řadu časopisů.

Bohužel žádná z těchto teorií není prokazatelná, proto přesné datum založení knihovny můžeme jen stěží určit.

Jak již bylo výše zmíněno, společnost se krátce po svém založení dostala do útlumu ve své činnosti. V Brně se v souvislosti s mohutným rozvojem soukenických manufaktur soustředil vysoký počet progresivních osvícenských činitelů zahraničního i domácího původu, kteří projevovali velmi živý zájem o exaktní vědy a technické a technologické poznatky z ciziny. Jelikož Hospodářská společnost byla v útlumu, byly v Brně založeny dvě nové soukromé přírodovědecké společnosti.

První z nich byla Moravská přírodovědecká a vlastivědná společnost (Mährische Gesellschaft der Natur- und Vaterlandskunde), jejímž hlavním představitelem byl Jan Křtitel Mitrovský, druhou společností byli Přátelé přírody a vlastivědy.

Obě tyto společnosti brzo přilákaly pozornost absolutistického systému a roku 1800 byly pod nátlakem státních úřadů spojeny pod předsednictvím Mitrovského v Soukromou společnost spojených přátel k zvelebení přírody a vlastivědy na Moravě (Privat-Gesellschaft der vereinigten Freude zur Beförderung der Natur- und Vaterlandskunde in Mähren).

Pod pokračujícím tlakem absolutistického systému a na výzvu policejního a cenzurního místa se společnost rozhodla spojit s upadající Hospodářskou společností, která stála pod ochranou císaře.

To bylo se souhlasem obou společností uskutečněno a stvrzeno dvorským dekretem z 11. prosince 1804. K vlastnímu sjednocení došlo koncem roku 1806.

Nově vzniklá instituce se oproti předchozí rozrostla a čítala nyní 33 členů. Od roku 1807 potom nastává rozmach nově vzniklé Hospodářské společnosti, která se dostala do osvícenského vlivu.

Její novým ředitelem se stal protiabsolutisticky smýšlející Hugo František Salm, kancléřem Michal Smetana a sekretářem Christian Karl André. Roku 1811 byla k Hospodářské společnosti připojena i Hospodářská společnost pro Slezsko, založená rovněž roku 1770. Vznikla tím Moravskoslezská společnost pro zvelebení orby, přírodovědy a vlastivědy (k.k. mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur und Landeskunde).

Pod vlivem této nově vzniklé společnosti se vyvíjela i knihovna.

Činnost Andrého, který v hojné míře vydával časopisy, byla více a více cenzurována a nakonec byl André roku 1823 vyhnán z habsburské monarchie.

Co se knihovny týče, tak ze začátku tvořila její fond převážně zemědělská literatura. V roce 1814 byly vydány instrukce pro dozorce sbírek Hospodářské společnosti a péče o knihovnu byla svěřena zemědělskému odborníkovi a pozdějšímu prvnímu profesoru zemědělství v Brně, Josefu Aloisovi Zemanovi.

V roce 1815 se objevuje myšlenka zpřístupnit knihovnu Hospodářské společnosti veřejnosti. Společnost se usnesla, že chce působit i prakticky, aby byla užitečná i všem majitelům statků, hospodářským úředníkům, podnikatelům v oblasti zemědělství, ale i obyčejným rolníkům.

Aby mohla společnost uspokojit potřeby veřejnosti, musela mít dostatek prostředků, s kterými by mohla disponovat. Především se jednalo o vydávání nejlepších a nejnovějších spisů o předmětech, které byly v okruhu působnosti Hospodářské společnosti. Tím měl být položen základ k obecně prospěšné knihovně pro Moravu a Slezsko. [Jiránová, s. 17.]

Veřejná knihovna ale ještě dlouho v Brně nevznikla. Na přelomu 18. a 19. století tu byly pouze některé knihovny klášterní – knihovna brněnských augustiniánů a minoritů. Ze školních knihoven tu působila knihovna brněnského jezuitského gymnázia, později i filozofického učiliště a diecézního alumnátu.

Dále se v Brně nacházely knihovny farní (svatojakubská knihovna) a šlechtické, které se nacházely zpravidla na šlechtických zámcích. Pokud jde o rozsah jednotlivých knihoven, byla knihovna Hospodářské společnosti na začátku 19. století ve stádiu zrodu a byla odkázána pouze na dary. Ze své rájecké zámecké knihovny věnoval knihovně Hospodářské společnosti její ředitel Salm větší počet duplikátů z oblasti historie, diplomatiky, starověku a vlastivědy a současně koupil pozůstalost moravského topografa Schwoye a jeho bratra a věnoval ji knihovně.

Dalšími dárci, kteří výrazně přispěli k obohacení fondu knihovny, byli brněnský velkoobchodník Herzogengrath, který se zabýval především přírodními vědami, a kancléř společnosti, moravskoslezský gubernátor hrabě Josef Mitrovský.

V letech 1818 a 1819 byla navíc pro knihovnu získána rozsáhlá sbírka map pořízená Bernardem Pavlem Mollem, kterou jeho dědic Vilém Vockel věnoval Františkovu muzeu. Obsahovala 13 000 listů velmi cenných a vzácných map, půdorysů, nákresů a pohledů od 15. do počátku 19. století. Unikátní sbírka je v rozsahu 12 829 jednotlivých grafických listů uložena ve Státní vědecké knihovně v Brně dodnes. [Jiránová, s. 18.]

Zpráva o stavu Františkova muzea vydaná dne 5. ledna 1829 uváděla již ke konci roku 1828 v knihovně celkem 3 821 svazků a sešitů a tento počet vzrostl do roku 1835 na 4 590. [Jiránová, s. 18.]

Jak již bylo výše zmíněno, knihovna stále nebyla určena pro širší veřejnost. To se snažil změnit F. X. Braumüller, který usiloval o

vystavení některých časopisů k veřejnému použití a zhotovení inventáře po vzoru Studijní knihovny v Olomouci.

To se podařilo až za nového kustoda Albína Heinricha, který vystřídal ve funkci Braumüllera v roce 1836. Heinrich přišel do Brna již v roce 1831 jako profesor akademického gymnázia a v roce 1832 se stal konzervátorem muzejní knihovny, kde začal pracovat na zhotovení knihovního inventáře. Do té doby měla muzejní knihovna pouze inventář, ve kterém byly knihy zapsány v chronologickém sledu tak, jak přibývaly do knihovny. Inventář byl nově uspořádán v roce 1833 a o čtyři roky později bylo ustanoveno, že knihovna bude přístupná členům Hospodářské společnosti v zimním období jednou týdně, a to každý čtvrtek od 17 do 22 hodin.

Kromě snahy o zpřístupnění knih se Albín Heinrich zasloužil také o růst knihovny, a to jak kvantitativní, tak kvalitativní. Přírůstky byly získávány stále především dary, ale častá byla i výměna s cizími institucemi a nákup knih.

Význačné moravské osobnosti věnovaly knihovně buď jednotlivé knihy, nebo dokonce celé knihovny, takže se knihovna musela záhy poohlížet po nových prostorách a zaměstnancích. Do konce roku 1864 se knihovna rozrostla na 11 205 čísel a 26 000 svazků, k tomu je ale třeba ještě připočítat 13 000 map z Mollovy sbírky a 373 fascikly rukopisů se 711 originály listin, zejména z Cerroniho sbírky. [Jiránová, s. 19.]

Pro snazší orientaci proto Heinrich zřídil v letech 1850–1863 v knihovně tři katalogy – přírodovědecký, dějepisný a ekonomicko-technický.

Po Heinrichově úspěšném působení, které skončilo 5. dubna 1864 jeho smrtí, se stal kustodem knihovny Moriz Wilhelm Trap.

Ten nastoupil do knihovny již za Heinrichova působení jako jeho adjunkt. Pod jeho vedením se knihovna nadále rozrůstala, především četnými dary. V tomto období dostala knihovna nejvíce darů od Zemského finančního ředitelství v Brně nebo od ministerstva kultury, které darovalo brněnské knihovně duplikáty olomoucké studijní

knihovny. Celkem to bylo 1 788 svazků a 251 sešitů. Další dary došly i od ostatních ministerstev, dále pak od moravského místodržitelství, zemského soudu a zemského výboru.

Knihy byly vřazovány do schránek a po jejich zapsání a označení, což se stalo roku 1865, se usnesl ústřední výbor Hospodářské společnosti na vydání knihovního katalogu tiskem. Vydání katalogu byla záležitost tak finančně náročná, že bylo zapotřebí finanční dotace.

Autorem katalogu byl především Trapp a jeho abecední část začala vycházet v roce 1864, kdy byla zemská dotace pravděpodobně přislíbena. [Jiránová, s. 19.]

Dne 21. prosince 1866 rozhodl moravský zemský sněm na žádost ústředního výboru Hospodářské společnosti uvolnit k sestavení a doplňování knihovny Františkova muzea podporu ze zemského fondu ve výši 500 zlatých a nařídil při té příležitosti svému výkonnému orgánu, jímž byl zemský výbor, aby uvažoval o tom, jak by mohl převzít Františkovo muzeum do vlastní správy a jak má být organizováno. [Jiránová, s. 20.]

Po zasedání zemského sněmu v září roku 1868 byla knihovně Františkova muzea poskytnuta dotace i na roky 1868 a 1869. Hospodářská společnost byla motivována tímto dílčím úspěchem a v následujících letech se snažila o prosazení návrhu, aby knihovně byla poskytována pravidelná roční dotace 6 000 zlatých, přičemž sbírky muzea by byly permanentně zpřístupněny široké veřejnosti.

Zemský sněm ale tento návrh na svém zasedání zamítl a sbírky tak byly využívány pouze členy Hospodářské společnosti. Knihovna byla i nadále bez dotací, kromě příspěvku na vydávání Trappova katalogu. V letech 1864–1868 bylo vydáno celkem šest sešitů, další sešity začaly vycházet až v roce 1878. V té době čítala knihovna už cca 40 000 svazků.

Neutěšená situace muzejní knihovny se začala zlepšovat až v letech 1882–1883 zásluhou politika a vedoucího představitele historicko-statistické sekce Christiana d'Elverta. Ten se obrátil na zemský sněm

s peticí z 18. srpna 1882, v níž popsal nepříznivou situaci muzea a poukázal na štědré dotace v ostatních zemích habsburské monarchie, zatímco v brněnské knihovně nebylo možné zajistit ani finanční prostředky na vytištění katalogu knihovny.

Výsledkem jednání nakonec bylo usnesení moravského zemského sněmu ze dne 13. října 1882, které povolovalo Hospodářské společnosti roční subvenci na roky 1883–1885 ze zemských prostředků ve výši 5 000 zlatých. Podmínkou čerpání subvence bylo bezplatné a trvalé zpřístupnění sbírek a knihovny veřejnosti a jejich využívání. Muzeum se tímto sice ještě nedostalo pod správu země, ale důležité kroky k přechodu již byly učiněny. Dotace pomohly nejen lepší činnosti muzea, ale i knihovny.

D'Elvert, který byl po určitou dobu i brněnským starostou, vymohl pro muzeum ještě další dotace od města Brna (2 000 zlatých na léta 1883–1885) a od První moravské spořitelny v Brně (2 000 zlatých). Díky těmto dotacím mohla být 11. prosince 1883 otevřena muzejní knihovna k všeobecnému používání a byla prohlášena za veřejnou. Od tohoto data byla knihovna v provozu celoročně, s výjimkou svátků a období od 15. července do 15. srpna, kdy se v knihovně konal velký úklid. Do knihovny byl přijat i adjunkt kustoda a druhý sluha.

V prosinci roku 1885 rozhodl zemský sněm o přidělení dotací na léta 1886–1888, a to za stejných podmínek jako dosud. Díky těmto dotacím mohla knihovna začít již dlouho plánovanou přestavbu. K budově bylo přistaveno nové křídlo a knihovna tím získala další prostory. Z důvodu rostoucí agendy byla do knihovny v roce 1884 přijata nová pomocná síla – zástupce kustoda.

Vůbec první kustod knihovny byl Wilhelm Schram. Náplní jeho práce byla především katalogizace, dále zapisování a odpisování výpůjček, příprava knih pro čtenáře a dozor v čítárně.

V letech 1888–1889 se knihovna nadále potýkala s finančními problémy, když zemský sněm odmítl zvýšení roční subvence a ponechal

ji v dosavadní výši. Až na roky 1890–1893 byla subvence zvýšena o požadovaných 1 500 zlatých a na rok 1897 byla ještě o dalších 1 500 zlatých navýšena z důvodu instalace parního topení. Toto navýšení zůstalo i na rok 1898.

Po smrti Morize Trappa 27. května 1895 zůstalo místo kustoda neobsazeno, pouze Schramovi byl udělen titul knihovník.

Personál knihovny byl rozšířen o sekretáře a příručního knihovníka.

Muzeum spravoval sedmičlenný komitét muzejního odboru Hospodářské společnosti, ve kterém zasedali výhradně Němci. V letech 1898 a 1899 se znovu objevila otázka převzetí muzea pod zemskou správu. Definitivní rozhodnutí padlo ve dnech 26.–28. června 1899, kdy byla podepsána smlouva mezi moravským zemským výborem a likvidačním výborem Hospodářské společnosti. Františkovo muzeum, jeho sbírky a knihovna přešly do vlastnictví země a jeho úředníci byli převzati jako úředníci zemští. [Jiránová, s. 22.]

K formálnímu předání došlo 11. ledna 1900. Správou muzea byla pověřena Moravská muzejní společnost, která se stala dědičkou veškerého majetku Hospodářské společnosti. Od 1. října téhož roku byla v knihovně zřízena další dvě místa – amanuensa a sluhy. Správu muzea nyní vykonávalo šestnáctičlenné kuratorium Moravské muzejní společnosti se čtyřmi náhradníky. Německá nadvláda nad správou muzea byla prolomena a do kuratoria volila po pěti členech česká kurie společnosti, stejný počet volila i kurie německá, čtyři místa volil moravský sněm a zbylá dvě místa byla vyhrazena zástupcům vlády.

Co se knihovny týče, tak její vázanost na Františkovo muzeum se postupně uvolňovala a knihovna od roku 1899 vystupovala pod názvem Zemská knihovna moravská. Knihovna i pod správou země nadále navazovala na předchozí tradici.

V roce 1900 knihovna usilovala o udělení práva povinného výtisku pro všechny publikace vycházející na Moravě, ale ministerstvo vnitra její

žádost 10. března 1901 zamítlo s odůvodněním, že právo povinného výtisku náleží pouze Olomoucké studijní knihovně. Knihovně nepomohla ani její velikost (76 000 svazků), ani vysoká návštěvnost (přes 4 000 návštěvníků ročně).

Knihovna navíc spravovala i deponované fondy. Mezi ty patřila od roku 1900 knihovna Muzejního spolku v Brně (3 143 svazků), od roku 1907 knihovna Matice moravské (3 504 svazků) a knižní sbírky Německého historického spolku (cca 16 000 svazků).

Dalším důležitým datem v dějinách knihovny byl rok 1907, kdy se knihovna stěhovala do nově postaveného Zemského domu II na Radwitově (dnešní Žerotínovo) náměstí, kde jí bylo přiděleno levé křídlo budovy. Zdejší rozlehlé prostory knihovně umožňovaly zařídit kromě půjčovny, skladiště a čítárny pro 70 návštěvníků i výstavní sál. Původní prostory knihovny byly vyhrazeny pro zoologické sbírky Františkova muzea. Samostatné umístění knihovny mělo za následek rapidní zvýšení výpůjček. V roce 1908 byl počet návštěv 16 420, o rok později už více než 21 000.

Po osamostatnění knihovny v roce 1899 se stal jejím ředitelem William Schram a hlavně díky jeho schopnostem zažívala knihovna značný vzrůst. V roce 1909 žádal Schram zvýšení pravidelné roční dotace o 1 000 korun. Vycházel z nekompletnosti fondu knihovny v některých oblastech a v náročnosti jejich zaplňování. Schram dále požadoval i dotaci od státu, nikoli pouze od země, tak, jak ji dostávaly ostatní studijní knihovny. Od vlády požadoval dotaci ve výši 10 000 korun ročně, které by byly vynaloženy na přední nákladná odborná a vědecká díla. Tato by byla v knihovně opatrována jako státní majetek a poskytována k dispozici profesorům a učitelům, dále kandidátům zkoušek a odborným spisovatelům.

Schram zdůvodňoval tuto dotaci tím, že i když Brno nebylo univerzitním městem, tak knihovna přesto plnila všechny funkce jako ostatní univerzitní knihovny, jejichž náklady stát plně hradil.

Pokud jde o organizační stránku, činnost Zemské knihovny moravské se v této době stále více osamostatňovala a přestávala její vázanost na muzeum. Finanční hospodaření bylo stále společné s Františkovým muzeem a teprve od 1. ledna 1913 bylo vedeno odděleně. [Jiránová, s. 28.]

I když se většina návrhů dr. Schrama a kuratoria Moravské muzejní společnosti neuskutečnila, je nepochybné, že důležitost knihovny v prvním desetiletí 20. století výrazně vzrostla a knihovna se stala uznávanou vědeckou a kulturní institucí.

O vzrůstajícím významu knihovny svědčí i fakt, že byla v roce 1911 pozvána k práci v přípravném výboru pracovního sjezdu v Brně za účelem organizace české vědecké a popřípadě i umělecké práce na Moravě, jehož svolavatelem byla Matice moravská, Komise pro vydávání vědeckých památek moravských a Vědecký klub. [Jiránová, s. 30.]

První světová válka zasáhla knihovnu v poklesu návštěvnosti, ta ale po jejím skončení opět narostla. Pokles návštěvnosti byl dán tím, že téměř všichni knihovní personál, čtyři úředníci a tři sluhové, byl povolán na vojnu a o knihovnu se staral pouze ředitel knihovny William Schram.

3.1.1. Stručný vývoj knihovny po roce 1918

Po vzniku Československé republiky bylo v roce 1919 uzákoněno zřízení české univerzity v Brně s právnickou, lékařskou, přírodovědeckou a filozofickou fakultou. Zřízení univerzity bylo podmíněno zázemím ve vědecké knihovně, bez které by univerzita nemohla působit.

Ministerstvo se přiklonilo k názoru, že jako základ knihovny by mohla sloužit dosavadní Zemská knihovna moravská, neboť by nebylo účelné budovat v Brně dvě encyklopedické knihovny. [Jiránová, s. 30.]

Protože pro účely veřejnosti již v Brně působila městská knihovna, začalo se o tomto návrhu vážně uvažovat a 1. 1. 1919 také jednat.

Na jednání, kterého se účastnili ředitelé předních moravských knihoven, bylo doporučeno, aby Zemská knihovna moravská byla postátněna, přeměněna na knihovnu univerzitní, vybavena potřebným personálem a místnostmi a aby dostala právo povinných výtisků z území celé Československé republiky.

Studijní knihovna v Olomouci měla být podle tohoto návrhu přenesena do Brna (měla tehdy 125 000 svazků) a v Olomouci měla být ponechána pouze teologická literatura pro potřeby teologické fakulty. [Jiránová, s. 31.]

Plánovalo se také reorganizování a zveřejnění knihovny německého gymnázia v Opavě, které by také bylo přiděleno právo povinného výtisku ze Slezska. Ostatní knihovny, především klášterní, farní a šlechtické měly být podřízeny státnímu dozoru a kontrolované knihovními inspektory. Z těchto odvážných plánů ale nakonec zůstalo jen u postátnění Zemské knihovny moravské.

Jednání probíhala několik let a smlouva byla několikrát přepracována a doplňována. Návrhy a připomínky byly zasílány do bratislavské a pražské univerzitní knihovny, které se měly stát vzorem knihovně brněnské.

Československá vláda schválila v hlavních zásadách smlouvu o převzetí Zemské a univerzitní knihovny v Brně do užívání a správy státu 15. července 1921. Po delším připomínkovém řízení došlo k podepsání smlouvy o převzetí knihovny do státní správy až dne 23. května 1923, odkdy se knihovna stala institucí státní. Nově vzniklá univerzitní knihovna vycházela z modelu bratislavské a pražské univerzitní knihovny, kdy stejný prospěch z knihovny měla jak univerzita, tak ostatní školy v Brně a široká veřejnost.

Od 1. listopadu 1958 se stává Univerzitní knihovna součástí Státní vědecké knihovny v Brně.

3.2. Státní technická knihovna v Brně

Vznik Státní technické knihovny je spojen se založením České vysoké školy technické v Brně, která byla zřízena roku 1899. Poměry, které panovaly před založením brněnské techniky, byly budování škol nepříznivé a německá buržoazie se všemožně snažila zakládání škol zabránit. Proto bylo založení České vysoké školy technické velkým národním a politickým vítězstvím. Ke zřízení školy podstatně přispěl i fakt, že Brno bylo v té době významným průmyslovým centrem, kde hrál hlavní roli především rychlý rozvoj strojírenského a textilního průmyslu.

Brno sice mělo od roku 1873 vysokou školu technickou, která vznikla z původně utrakvistického technického institutu, založeného v roce 1849, ale ta byla výhradně německá a na zabezpečování požadavků průmyslu sama již nestačila. [Jiránová, s. 56.]

Založení školy neznamenal ale založení knihovny. Německá technika měla svou vlastní knihovnu, fungující už padesát let, a proto se uvažovalo o budování jedné společné knihovny pro obě univerzity. K realizaci tohoto návrhu ale nakonec nedošlo a 9. srpna 1900 byla

ministerským výnosem založena knihovna jako samostatně fungující ústav České školy technické v Brně. Na vlastním vývoji knihovny jsou patrna tři období, která měla rozhodující vliv na její společenské postavení i na rozvoj jejích služeb. Jsou to období let 1900 až 1939, v němž plnila funkci knihovny vysoké školy technické, 1945 až 1958, kdy plnila úkoly ve funkci Státní technické knihovny a 1958 až dodnes, kdy se začleněním do Státní vědecké knihovny v Brně stala jejím odborem technické literatury. [Jiránová, s. 56.]

Po dobu prvního období byla tedy knihovna spojena s vývojem nově zřízené školy. Česká technika v době svého vzniku neměla vlastní samostatnou budovu a její ústavy byly rozmístěny v různých provizoriích. Knihovna byla umístěna v pronajatém domě v Augustinské ulici č. 18. Zde využívala prostoru dvou třípokojových bytů, kde v jednom z nich bylo zřízeno skladiště knih a čítárna profesorů a ve druhém malá studovna a kanceláře.

Po dobu prvního roku působení byla knihovna spravována profesorským sborem a až 1. května 1901 bylo zřízeno místo knihovníka. Prvním knihovníkem byl František Karel Studnička, který byl na škole docentem a později i profesorem. Spolu s knihovním kuratorem spravoval F. K. Studnička knihovnu až do roku 1919, kdy odešel na nově zřízenou lékařskou fakultu brněnské univerzity.

Akvizice knihovny byla dána zaměřením školy a knihovna se řídila hlavně jejími potřebami. Hlavním úkolem bylo zajištění odborné a studijní literatury pro profesorský sbor, asistenty a posluchače školy. Práva jejího užívání širší veřejností byla do značné míry omezována striktním knihovním řádem, který spolu s instrukcí pro správu knihovny byl poprvé vydán v roce 1903, pozměněn a doplněn pak v letech 1910, 1923 a 1931. [Jiránová, s. 57.]

Finanční prostředky pro knihovnu byly omezeny na řádnou dotaci a na malé příjmy z imatrikulačních tax. Knihovna dostala sice jako počáteční kapitál dotaci 35 000 korun, ale tu během prvních pěti let vyčerpala a

musela vyjít s roční dotací 5 000 korun. Ta se v roce 1908 zvýšila na 6 000 korun a o pět let později už na 8 000 korun.

Dotace nebyly pro knihovnu dostačující a knihovna musela odstoupit od snahy doplnit fond zpětně a zaměřila se pouze na doplňování nově vycházející literatury. Výběr literatury byl přísně řízený, ale i přesto se knihovně dařilo fond doplňovat o kvalitní literaturu potřebnou ke studiu, a to jak českou a německou, ale i francouzskou, anglickou a slovanskou. Kromě nákupu získala knihovna i spoustu literárních památek darem – publikace od Královské české akademie nauk, České akademie věd, ale i celé knihovní celky jako např. knihovnu profesora Vojtěcha Šafaříka nebo profesora Karla Kořistky.

Kvalitní akviziční politika se projevila v nárůstu výpůjček. Ten v roce 1901 činil 483 výpůjčky, o čtyři roky později 6 080 výpůjček, v roce 1910 už 16 634 výpůjčky a v roce 1914 již 24 104. Knihovna brzo předčila většinu rakouských knihoven technického zaměření, které byly obdobně dotovány. Slibný vývoj knihovny přerušila v letech 1914–1918 válka.

Budova české techniky byla zabrána za účelem zřízení nemocnice Rakouského červeného kříže a musela být vyklizena. Správní místnosti a studovna byly přestěhovány do Falkensteinerovy ulice, kde knihovna působila v provizorních místnostech až do roku 1918. Vzhledem k úsporným opatřením byly dotace knihovny sníženy na minimum. Vzhledem k úbytku posluchačů se snížily příjmy z imatrikulačních tax, knihovna neměla dostatečné prostředky na zakupování nové literatury, poklesl počet čtenářů i výpůjček.

3.2.1. Stručný vývoj knihovny po roce 1918

Poválečná léta nebyla pro knihovnu obdobím zrovna nejpříjemnějším. Chyběly finanční prostředky a také dostatek pracovníků k zabezpečení plynulého chodu knihovny. Za celé období války přibylo do knihovny pouze 918 nových přírůstků. Knihovna čerpala dotaci ve stejné výši jako před válkou, ta byla ale nedostačující.

Po roce 1919, kdy odchází prof. Studnička na brněnskou univerzitu, zůstává místo knihovníka neobsazeno a o knihovnu se až do roku 1921 stará knihovní kuratorium. V roce 1921 se situace pro knihovnu zlepšila, když na místo knihovníka nastoupil ing. Heřman Mayerhofer a knihovna dostala nečekanou dotaci ve výši půl milionu korun od Československé cukerní komise. Tyto prostředky byly použity především na doplnění mezer ve fondu, které byly způsobeny nepříznivou válečnou situací.

V následujících letech se zlepšují podmínky pro budování fondu a k nárůstu ročního přírůstku. V roce 1927 bylo pro knihovnu dostupné věnovat podstatnou část finančních prostředků na nákup knih oproti minulým rokům, kdy převážná část rozpočtu knihovny byla použita na předplácení časopisů a jejich vazbu.

V následujících letech dochází k výraznému nárůstu fondů, počtu čtenářů a výpůjček. K rozšíření knihovního fondu přispělo i převzetí fondů knihoven Spolku československých zeměměřičů (v roce 1928) a Elektrotechnického svazu československého (v roce 1935). Knihovna tím získala značné množství speciálních publikací a periodik, které byly navíc postupně těmito korporacemi nadále doplňovány. Na oplátku bylo členům těchto spolků umožněno používání knihovny bez jakýchkoliv omezení stanovených knihovním řádem. Tím se technická knihovna postupně stávala do jisté míry knihovnou veřejnou.

Od 1. listopadu 1958 se stává Státní technická knihovna součástí Státní vědecké knihovny v Brně.

3.3. Státní pedagogická knihovna

Vznik Ústřední pedagogické knihovny byl dán zvětšujícím se zájmem o pedagogickou vědu a činnost a školství obecně, a to jak na Moravě, tak i v Čechách. První myšlenka vzniku vlastní pedagogické knihovny se objevila na valném sjezdu organizovaného učitelstva moravského v červenci 1906 v Olomouci. Měla to být knihovna s veškerou domácí a důležitou zahraniční pedagogickou literaturou, což se stalo také vodítkem pro doplňování Ústřední pedagogické knihovny v Brně. [Jiránová, s. 70.]

Vznik knihovny byl podmíněn vznikem pedagogiky jako samostatné vědní disciplíny. Snahy vyzdvihnout důležitost pedagogické teorie a praxe vyústily v založení České pedagogické společnosti roku 1913 v Brně Františkem Pražákem, který v budoucích letech sehrál významnou roli v Ústřední pedagogické knihovně. Česká pedagogická společnost byla volným sdružením učitelů v rámci Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě.

V roce 1921 vzniká v Brně soukromá Škola vysokých studií pedagogických vybudovaná Českou obcí učitelskou. Téhož roku navrhl člen kuratoria školy dr. Jaroslav Ryšavý spojit brněnské pedagogické knihovny učitelských organizací a pedagogických společností v jednu centrální knihovnu s bohatým knihovním fondem, který by sloužil nejen brněnským zájemcům, ale i celé Moravě. [Jiránová, s. 70.]

Návrh byl realizován založením Ústřední pedagogické knihovny v Brně při Společnosti pro péči o dítě a jeho výzkum, jejíž knihovna tvořila jádro nově vzniklé knihovny a sídlila v budově lékařské fakulty. Prvním knihovníkem se stal František Pražák, který spolu s Tomášem Glosem zpracoval knihovní řád a položil základy pro katalogizaci.

Po osvobození Československa sovětskou armádou dochází k dalšímu rozmachu knihovny a knihovna se stává od roku 1949 knihovnou státní a přijímá i nový název Státní pedagogická knihovna. Od 1. listopadu 1958 se stává Státní pedagogická knihovna součástí Státní vědecké knihovny v Brně.

4. Státní technická knihovna v Praze

Státní technická knihovna patří k nejvýznamnějším českým technickým knihovnám. Ve svém fondu obsahuje jak domácí, tak zahraniční literaturu z oblasti techniky a aplikovaných věd. V současnosti její fond čítá přes milion svazků knih, časopisů, ale i patentů, norem, habilitačních a disertačních prací.

4.1. Zřízení profesury inženýrství a počátky knihovny

Na počátku 18. století se začínají objevovat snahy o založení inženýrské školy. Ty vyvrcholily v roce 1717, kdy české stavy rozhodly svým dekretem zřídit profesuru inženýrství a profesorem jmenovat Christiana Josefa Willenberga (viz. Příloha č. 2) s platností od 1. ledna 1718. Vydání dekretu a zřízení profesury provázela dlouhá jednání. Již 30. ledna 1705 poslal Ch. J. Willenberg prostřednictvím české dvorské kanceláře císaři Leopoldu I. do Vídně žádost o zřízení instituce a nabídl se, že vyučování za přiměřenou odměnu zajistí. Současně požádal dvorskou válečnou radu o absolvování zkoušky pro udělení titulu „císařský inženýr“. Zkoušku Willenberg úspěšně provedl a v roce 1706 mu byl jako prvnímu člověku v Rakousku udělen titul císařský inženýr. Odpověď od císařské kanceláře obdržel Willenberg v roce 1707. Ta ukládala komisařům českého zemského sněmu projednat s Willenbergem otázku jeho platu.

Český zemský sněm ale s žádostí žádné kroky neučinil, proto se Willenberg obrátil znovu přímo na císaře, kterému byla žádost znovu prezentována a následně byl český zemský sněm urgován o vyřízení žádosti.

Výsledkem byl nakonec výše zmíněný dekret. Tento dokument je považován jako zřizovací listina Knihovny vysokých škol technických (dnešní Státní technická knihovna).

Za datum vzniku Knihovny vysokých škol technických můžeme tedy považovat rok 1717, kdy byla profesorovi Ch. J. Willenbergovi přidělena dotace na nákup knih pro nově zřízenou profesuru inženýrství, ale vlastní knihovna ve smyslu ucelené a organizované instituce vznikla až v roce 1831.

První částkou určenou na nákup knih a dalších učebních pomůcek bylo 300 zlatých předaných Ch. J. Willenbergovi při zřízení stavovské profesury inženýrství. Nadále si však měl prof. Willenberg a jeho následovníci podle názoru českých stavů opatřovat knihy a další učební pomůcky ze svých vlastních prostředků. Ještě v roce 1775 dostává třetí profesor inženýrství F. L. Herget v instrukci zemského výboru království českého z 16. února pokyn, aby vyučoval podle knih a pomůcek, které si sám opatří. [Sošková, nestr.]

Literární sbírky stavovské profesury byly umístěny v letech 1718–1777 v bytech profesorů, kde probíhala i vlastní výuka žáků. Profesor Willenberg bydlel v době založení v tzv. saském domě v Praze na Malé Straně (mezi Karlovým mostem a Malostranským náměstím). Zde bydlel až do roku 1720, kdy se i se sbírkou knih odstěhoval na Staré město do tzv. „krejčovského herberku“ (viz.Příloha č 4.), domu na rohu Liliové a Anenské ulice. Oba dva domy, ve kterých Willenberg pobýval, dosud stojí.

V roce 1726 se české stavy rozhodly profesora Willenberga penzionovat a na jeho místo byl jmenován profesor inženýrství, malíř a architekt Johan Ferdinand Schor.

S jmenováním nového profesora se žáci, výuka a sbírka knih přesunula do bytu profesora Schora, který bydlel v domě „U zlatého věnce“ na Malém náměstí.

Po jmenování třetího a posledního stavovského profesora inženýrství F. L. Hergeta (13. února 1767) se vyučování a sbírka knih přestěhovaly do Hergetova bytu v Týnské ulici, v roce 1769 do bytu v tzv. Broumovském domě na Kozím plácku. [Sošková, nestr.]

Od 12. listopadu 1775 vyučoval profesor Herget ve speciálním kurzu kadety a poddůstojníky rakouské armády. Jeho byt však brzy nebyl pro výuku dostačující, ale na žádost vojenského velitelství a na přímluvu generála Kinského byla pro účely výuky přidělena v roce 1777 posluchárna, tři menší místnosti pro plány, nákresy, modely a technickou literaturu a zahrada s vodním pohonem pro mechanické a fyzikální pokusy v pražském Klementinu.

V Klementinu sídlila Stavovská inženýrská škola (tehdejší název pro profesuru inženýrství) i se sbírkou knih až do roku 1786. Náklady na provoz školy získal profesor Herget z tzv. jezuitského fondu. Od roku 1786 byla Stavovské inženýrské škole přidělena zemskými stavy k užívání budova Svatováclavského semináře. Ta byla uvolněna po jezuitském řádu a nacházela se v dnešní Husově ulici na Starém městě.

V roce 1788 rozhodly zemské stavy dekretem z 11. září o přidělení dotace Stavovské inženýrské škole ve výši 250 zlatých na nákup knih a jiných učebních pomůcek. Do školy byl přijat i odborný adjunkt a dva řemeslníci. Od roku 1788 byla tedy knihovna jako součást sbírky pomůcek financována z českých, později rakouských státních prostředků.

4.2. Vznik Polytechnického ústavu a knihovny v pravém slova smyslu

V roce 1803 císař František I. povoluje dvorským dekretem ze 14. března českým stavům zřízení Polytechnického ústavu království českého. 10. listopadu 1806 slavnostně zahajuje vyučování Königliche

böhmische ständische technische Lehranstalt zu Prag (Královské české stavovské technické učiliště v Praze). Tato instituce přejímá sbírku knih vytvořenou třemi stavovskými profesory inženýrství. Údaje o rozsahu sbírky se různí a pohybují se mezi 600 a 1 700 svazky. Převzaté knihy byly označeny exlibris s názvem instituce (K. B. St. techn. Lehranstalt). Při zahájení činnosti byla ústavu přiznána jednorázová finanční dotace ve výši 14 600 zlatých na vybavení ústavu. Tyto peníze byly použity i na nákup knih, především na cizojazyčné publikace.

V květnu 1831 pověřuje ředitel a zakladatel Královského českého stavovského učiliště F. J. Gerstner péčí o sbírku knih adjunkta na oboru chemie Karla Josepha Napoleona Ballinga. Balling soustředil literaturu, která byla umístěna na jednotlivých katedrách a v péči profesorů, do evidované inventární sbírky, kterou rozdělil do pěti oborových skupin, pořídil rejstřík knih podle autorů a začal vést evidenci výpůjček. Tím Balling vytváří první, nejstarší historickou vrstvu fondu dnešní Státní technické knihovny dochovanou až do současnosti. Od roku 1831 tedy můžeme mluvit o knihovně v pravém slova smyslu, tedy jako o uspořádané a evidované sbírce dokumentů. Knihovna má své zastoupení také v organizačním statutu Polytechnického ústavu, kde je její činnost zakotvena.

V roce 1835 se stává Balling profesorem na katedře chemie. O knihovnu se stará až do roku 1865, kdy je zvolen rektorem ústavu.

Přidělování dotací pro knihovnu v době jejího vzniku se řídilo podle Instrukce pro c.k. univerzitní a studijní knihovny z roku 1825. Financování se týká § 63, který určuje, že na nákup knih je vyměřena řádná roční dotace s tím, že na pořízení knih pro knihovnu užitečných, na které dotace nestačí, je možné požádat studijní dvorskou komisi prostřednictvím příslušného zemského úřadu o dotaci mimořádnou. [Sošková, nestr.]

V roce 1829 se dotace pro školu zvýšila už na 2 000 zlatých, které měla škola na veškeré studijní pomůcky. V roce 1856 byla ústavu přidělena

dotace ve výši 800 zlatých určená pouze na nákup knih, stejně jako v roce 1861, kdy činila 1 014 zlatých.

V dalších paragrafech Instrukce jsou stanoveny pokyny, jak se má postupovat při výběru literatury pro doplňování fondu. Knihovna vysokých škol technických se ale těmito zásadami pro výběr literatury neřídila. Výběr až do roku 1945 prováděli profesori škol, kterým knihovna sloužila. V roce 1945 mělo odpovědnost za výběr fondu nově vzniklé akviziční oddělení.

Kromě pravidelných ročních dotací byly pro školu zdrojem financí imatrikulační taxy. Placení této taxy bylo v Polytechnickém ústavu království českého zavedeno výnosem zemského výboru v roce 1850. [Sošková, nestr.]

Z těchto příjmů byla financována i knihovna. V roce 1861 obdržela knihovna na nákup knih z tax 400 zlatých.

V roce 1856 byla zemským výborem ústavu při příležitosti 50. výročí vzniku přidělena mimořádná dotace ve výši 800 zlatých na rozšíření knihovny. V roce 1865 při otevření čítárny byla zemským výborem přidělena mimořádná roční dotace ve výši 1 600 zlatých a dotace na nákup časopisů 640 zlatých.

Po odchodu K. J. N. Ballinga z knihovny se jeho místa ujímá Vojtěch Šafařík. (viz. Příloha č.3) Do funkce byl jmenován 9. srpna 1865. Do té doby působil jako profesor chemie na obchodní akademii ve Vídni. V knihovně měl na starost pořízení lístkového jmenného katalogu veškerého fondu, což znamenalo jeho celé retrospektivní zpracování. Knihovna v té době čítala asi 7 000 svazků. Zpracování katalogu nakonec nedokončil a po třech letech z knihovny přechází na místo asistenta chemie.

O rok později se stává profesorem všeobecné a analytické chemie v nově zřízeném českém polytechnickém ústavu a od roku 1882 působí jako první profesor chemie na obnovené české univerzitě v Praze.

Na uvolněné místo po jeho odchodu nastupuje Josef Veselý, dosavadní asistent všeobecné a technické fyziky. Navázal na Šafaříkovu práci při retrospektivním zpracování fondu do lístkového katalogu a v roce 1870 ho vydává tiskem. Za zásluhy ve funkci skriptora mu byl zemským výborem 21. března 1871 udělen titul bibliotékaře. V roce 1873 odchází na místo ředitele vyšší státní průmyslové školy v Černovicích v Bukovině. Po jeho odchodu byl do funkce jmenován Vojtěch Valenta, nejdříve do funkce zatímního skriptora, od roku 1875 již byl jmenován nastálo.

V roce 1869 vydává rakouské ministerstvo výnos č. 3331, který stanovuje rozdělení Polytechnického ústavu na dva samostatné ústavy, český a německý. Pro knihovnu se tím nic zásadního nemění, slouží nadále všem studentům školy. Dochází pouze k jejímu přejmenování na Knihovnu c.k. polytechnických ústavů v Praze.

V souvislosti s rozdělením ústavu na dvě části bylo zemským sněmem rozhodnuto přemístit českou polovinu do Karlových kasáren v Resslově ulici. Český profesorský sbor s výměnou souhlasil, usiloval ale o přemístění knihovny na neutrální půdu, stejně vzdálenou od obou škol. Tato žádost ale nebyla realizována.

V roce 1874 byla postavena nová budova české techniky na Karlově náměstí. Společná knihovna v Husově ulici byla pro české studenty obtížně využitelná, a tak si profesorský sbor prosadil zřízení příruční knihovny v budově na Karlově náměstí. Tato knihovna byla financována z rozdílu vybrané imatrikulační taxy na české a německé škole, kdy počet studentů české školy podstatně převyšoval počet studentů školy německé a výnos imatrikulační taxy na české škole byl proto vyšší než na německé. [Sošková, nestr.]

Příruční knihovna na Karlově náměstí fungovala až do roku 1945, kdy byla zrušena.

V roce 1878 dochází ke zvýšení dotace na nákup knih na 4 000 zlatých. Z téhož roku pochází také nejstarší dochovaný knihovní řád, který byl

novelizován, resp. doplněn v letech 1903 a 1906. Byl platný i po roce 1918, kdy byl novelizován v letech 1921 a 1922. [Sošková, nestr.]

Podle knihovního řádu byla knihovna určena především pro potřebu pedagogů a studentů obou vysokých škol technických, ale služby knihoven mohly využívat i ostatní osoby pokud to skriptor povolil a pokud tyto osoby nebránily ve využívání služeb knihovny těm, kteří na to měli v první řadě nárok.

Knihovna poskytovala jak prezenční, tak absenční služby, přičemž nárok na výpůjčky domů bez složení kauce měli:

- učitelé obou vysokých škol technických
- učitelé obou pražských univerzit
- učitelé veřejných škol
- členové Královské české společnosti nauk v Praze a ústavů akademie nauk ve Vídni, pokud měli bydliště v Praze nebo okolí
- techničtí úředníci místodržitelství, zemského výboru a úředníci knihovny
- zástupci pražských veřejných úřadů [Sošková, nestr.]

Kauce se vztahovala na studenty obou vysokých škol technických a rovnala se ceně knihy i s vazbou.

V roce 1898 vydává tehdejší skriptor knihovny Vojtěch Valenta nový tištěný katalog celého fondu knihovny, uspořádaný podle systematického třídění, které bylo vytvořeno profesory vysokých škol technických. Katalog byl vydán v českém i německém jazyce a doplněn dodatkem v roce 1905. V roce 1903 byla Valentovi přiznána funkce kustoda knihovny. Ve své funkci působil až do roku 1907, kdy odešel do penze.

Na přelomu století se profesorský sbor několikrát snažil o přemístění knihovny z budovy německé techniky v Husově ulici na neutrální území, ale marně. Jedním z důvodů byly nedostačující skladové prostory, tento důvod ale německá strana vyřešila přidělením další místnosti knihovně.

Závažnějším důvodem byly trvající neshody mezi českými a německými studenty. V roce 1903 zakázal rektor německé vysoké školy vstup českým studentům do budovy školy, o rok později zabránili posluchači německé školy vstupu českým studentům do knihovny.

Po odchodu Vojtěcha Valenty do penze se stává na základě konkurzu prozatímním vedoucím knihovny Spiridon Wukanidovic. Od roku 1912 působí ve funkci knihovníka I. třídy, poté odchází na univerzitu do Krakova na místo profesora. Po jeho odchodu nastoupil na jeho funkci Antonín Moucha, který knihovnu řídil až do roku 1945.

Po vypuknutí první světové války zůstala knihovna bez zaměstnanců, i Antonín Moucha musel narukovat na vojnu. Po několika neúspěšných pokusech o provizorium požádal rektorát Německé vysoké školy technické o to, aby byl Moucha zproštěn vojenské služby. Žádosti bylo vyhověno a knihovna byla pro čtenáře znovu otevřena 8. srpna 1917.

4.3. Stručný vývoj knihovny po roce 1918

Trvající neshody mezi českými a německými studenty byly vyřešeny ministerstvem školství a národní osvěty, které rozhodlo věnovat knihovně místnosti ve východním traktu Klementina.

Samotné přestěhování a adaptace knihovny proběhla až v roce 1934. Kapacita nově přidělených prostor třikrát převyšovala fond knihovny v roce 1934. V budově Klementina působí knihovna dodnes. Od roku 1945 je knihovna zpřístupněna nejširší veřejnosti, Německá vysoká škola technická je dekretem prezidenta Československé republiky zrušena. Od roku 1960 dochází ke změně názvu knihovny na Státní technická knihovna.

5. Univerzitní knihovna v Praze

5.1. Vznik Karlovy univerzity a kolejních knihoven do příchodu jezuitů (1566)

Dne 7. dubna 1348 byla založena Karlova univerzita v Praze římským císařem a českým králem Karlem IV. Ten tak realizoval myšlenku svého děda Václava II., který již kolem roku 1294 navrhoval zřízení univerzity o všech tehdejších fakultách.

Univerzita byla založena v roce 1348, ale její koleje byly zakládány až od roku 1366.

Karlova univerzita neměla až do roku 1622 společnou univerzitní knihovnu, ale měla jenom knihovny jednotlivých kolejí :

Kolej Karlova, též zvaná Velká kolej, byla nejpřednější kolejí Karlovy univerzity. Nalézala se původně v domě žida Lazara, od 28. srpna 1383 byla umístěna v domě královského mincmistra Johlina Rotlewa. Založena byla 30. července roku 1366. Když ji Karel IV. zakládal, zřídil tam knihovnu se sbírkami knih nutných ke studiu.

Bylo jich pouze 35, ale byla to první oficiální buňka dnešní Národní a Univerzitní knihovny v Praze. Roku 1370 zakoupil Karel IV. pro svou kolej za 100 hřiven dalších 114 knih děkana kapituly Vyšehradské Viléma z Lestkova, který zemřel roku 1369. Knihy byly vybírány účelně, jejich tematika pokrývala všechny obory charakteristické pro středověkou učenost. Knihovna se tehdy co do počtu svazků vyrovnala univerzitní knihovně v Paříži. [Tobolka, s. 19.]

Podle katalogu z roku 1370 měla dvě skříně nebo police. Knihy v nich byly rozestavěny po devíti řadách, a to systematicky podle potřeby

fakult. Formát knihy se ještě tehdy nebral v potaz, protože knihy nebyly v regálech stavěny vedle sebe jako v dnešní době, ale na sebe.

Knihovna Karlovy koleje měla brzy po svém vzniku svůj vlastní inventář. Pocházel z období po roce 1370. Zaznamenával jen věcné názvy v latinském jazyce, popř. i autora. V inventáři bylo zahrnuto 192 kodexů. [Tobolka, s. 18.]

Kolej Václavova neboli *Císařská* byla zřízena kolem roku 1381 na Ovocném trhu. Spolu s knihovnou *Koleje všech svatých* obsahovala ke konci 15. století nejméně 500 rukopisných kodexů. [Tobolka, s. 27.]

Kolej právníků byla zřízena krátce po roce 1373 v Celetné ulici na Starém Městě pražském. Za husitských válek roku 1422 byla jak kolej, tak i její knihovna vyloupena. [Tobolka, s. 28.]

Studentská kolej národa českého vlastnila knihovnu už od svého vzniku kolem roku 1403. Umístěna byla v jednom domě spolu s kolejí císařskou. [Tobolka, s. 24.]

Kolej královny Hedviky čili *litevského národa* měla svou vlastní knihovnu od počátku. Knihovna byla samostatně spravována až do roku 1460, kdy byla v počtu 787 knih předána do správy koleje národa českého. [Tobolka, s. 26.]

Laudova kolej vlastnila též knihovnu, která vznikla spolu se zřízením koleje v roce 1451. Její zakladatel Matyáš Lauda z Chlumčan dal koleji i svou knihovnu. Ke konci 15. století čítala přes 500 kodexů, většinou latinských, ale i německých. [Tobolka, s. 26.]

Kolej Rečkova měla knihovnu, která na konci 15. století obsahovala aspoň 500 kodexů. [Tobolka, s. 27.]

Kolej nazaretská měla ke konci 15. století knihovnu asi o 300 kodexech. Tato knihovna získala odkazy Zbraslavskou bibli a roku 1532 všechny knihy z pozůstalosti bývalého rektora mistra Laurentia z Třeboně. [Tobolka, s. 27.]

Kolejní knihovny se nedoplňovaly z určitých pevných dotací nebo z výnosů peněžních fondů, ale z odkazů svých mistrů a knižními dary jednotlivců. Zařízení všech kolejních knihoven bylo až do 17. století stejné. Byla to jen skladiště knih, nevytápěná, zaprášená a někdy i bez zasklených oken. Knihy byly zpravidla vázané a ukládaly se věcně ve skladišti, patrně do polic podle potřeb fakult (bohoslovecká, právnická, lékařská a artistická), a byl o nich veden inventář v latinském jazyce, kde byly zaznamenávány věcné názvy, někdy i s autorem, doplňované přípisly. Knihy bývaly většinou opatřeny signaturou a psaným latinským exlibris. Signatura se skládala z velkého písmene, které značilo vědní obor, a arabské číslice, která určovala její pořadí v daném vědním oboru. Knihovna Karlovy koleje měla navíc třetí znak, písmeno K, které určovalo vlastnictví její knihy.

Knižní materiál kolejních knihoven tvořily zpočátku především rukopisy, a to latinské. Obsahem patřily knihy kolejních knihoven ke středověkým disciplínám, především k náboženství.

5.2. Příchod jezuitů a založení jezuitské univerzity

Roku 1566 přichází do Prahy z Říma členové jezuitského řádu, které do Prahy povolal stoupenec jejich řádu, římský císař a český král Ferdinand I. Měli za úkol udržet katolické náboženství a bojovat proti české náboženské kultuře, českobratrství a lutheranismu.

Ferdinand I. jim na jejich přání věnoval jako sídlo klášter u sv. Klimenta na Starém Městě pražském. První jezuité měli především v Praze

pečovat o vzdělání a měli vyučovat bohosloví a filozofii. Dominikáni odevzdali jezuitům klášter u svatého Klimenta na konci května roku 1566.

Císař Matyáš dne 27. srpna roku 1616 potvrdil jezuitům v Klementinu všechny jejich výsady, které postupně řád nabyt a které jejich koleji dávaly povahu univerzity.

Jezuitská univerzita měla tři fakulty: fakultu jazyků, fakultu artistickou a fakultu bohosloveckou.

Podle jezuitských stanov měla být v kolejích společná knihovna. První jezuité si do Prahy přinesli spoustu knih především bohoslovného charakteru v hebrejském jazyce, potřebných pro výklad filozofie a bohosloví.

Knihovna byla založena kolem roku 1575 a její fond začal rychle narůstat. Hlavním důvodem bylo, že jezuité krátce po svém příchodu do Prahy začali vyvíjet bohatou literární činnost. V červenci roku 1647 a v květnu roku 1648 dokonce založili v Klementinu dvě knihtiskárny, jejichž tisky se ukládaly v klementinské knihovně. Hodně spisovatelů dávalo též knihovně své spisy, i když vyšly jinde než v jezuitské tiskárně. Stejně tak spousta spisovatelů dávala své knihy jezuitům k cenzuře, aby se potom lépe dostávaly k veřejnosti. Spisovatelé, kteří prošli cenzurou poskytovali knihy i klementinské knihovně. Tato cenzura byla po roce 1624 prováděna úředně.

Stejně jako koleje Karlovy univerzity, ani jezuitská univerzita neměla dotaci z klášterních příjmů. Knihy potřebné k výuce si zakupovali členové kláštera z vlastních peněz. Po jejich smrti se knihy stávaly zpravidla majetkem knihovny.

Dne 1. června roku 1618 byli jezuité vypovězeni z Čech. Ti ale počítali s touto možností předem, a již roku 1617 uschovali vzácné knihy v bednách ve sklepích. Klementinská knihovna byla nato obsazena vojáky.

Jezuité se po roce 1620 vrátili znovu do Prahy, do prostor klementinské koleje, kde našli knihovnu až na pár chybějících vzácných knih v původním stavu. Z císařova rozkazu byla 10. listopadu roku 1622 Karlova univerzita předána do správy jezuitům, 14. listopadu téhož roku byly všechny knihovny kolejí Karlovy univerzity přestěhovány do Klementina. Tímto nařízením se dostaly všechny vysokoškolské knihovny v Praze na jedno místo pod správu jednoho majitele – jezuitské akademie.

Rektor jezuitské koleje vlastnil klíče od všech knihoven. Knihovny netvořily jeden celek, byly odděleny, aby se nekatolické knihovny kolejí Karlovy univerzity nemíchaly s katolickými knihami koleje jezuitské. Členům Karlovy univerzity bylo dovoleno půjčovat si knihy jak z vlastních knihoven, tak z knihovny jezuitské.

Dne 8. prosince roku 1653 byl položen základ ke stavbě nové budovy koleje u sv. Klimenta v Praze. V této budově se počítalo i s místnostmi pro knihovnu. Stavba budovy začala roku 1654, dostavěna byla roku 1722. Pro knihovnu byly vyhrazeny sály, které počítaly s kapacitou knihovny kolem 16 000 svazků. Hlavní místností knihovny byl velký barokní sál, který se stal prototypem pro jiné barokní knihovní sály v Čechách. Sál byl 44 metrů dlouhý, široký téměř 13 metrů a vysoký téměř 11 metrů. Pro pohodlnější vyhledávání knih a omezení rizika pádu z vysokých žebříků byla v polovině výšky sálu zřízena galerie.

Již od roku 1609, ne-li dříve, byla klementinská knihovna spravována prefektem. Bylo to zaměstnání vedlejší, které nebylo výrazně finančně honorováno a k jehož vykonávání stačilo mít pouze kladný vztah ke knize a oddanost řádu. Potřebné znalosti se získávaly praxí v knihovně. Prefekti byli vybíráni z nejvyšší, ale také nejméně početné třídy jezuitského řádu.

Až do roku 1623, kdy byla oddělena česká jezuitská provincie od rakouské, je znám pouze jeden prefekt – Trevinnius. Byl španělské národnosti a ve své funkci působil v letech 1609–1615.

Prvním prefektem knihovny v samostatné české provincii byl Jiří Ferus (Plachý) starší. V roce 1623 mu byl udělen titul bibliothecarius. Pocházel z Horšovského Týna, kde se narodil kolem roku 1583. Byl prvním rektorem jezuitské koleje v Jihlavě, psal německy, latinsky a česky a za svůj život vydal kolem 50 tisků. V klementinské koleji založil knihtiskárnu, kterou sám spravoval. Po něm následovala řada dalších prefektů, kteří ve svých funkcích většinou dlouho nesetřvali: P. Samuel Haas, funkci zastával v letech 1657–1660; P. Melchior Hanel, 1660–1666; P. Jan Tanner, 1680–1681; P. Jaroslav Radvanovský, 1681–1682; P. Karel Illing, 1682–?; P. Ludvík Siebert, 1723–1725; P. Kajetán Brisigell, 1725–1727; P. Bernard Pannagl, 1727–1734; P. Mathias Hertz, 1735–1736; Antonín Jenisch, 1736–1737; P. Martin Patrik Weems, 1737–1739; P. Leopold Hoditz, 1739–1740; P. Johaness Schönfelder, 1741; František Mahr, 1742; P. Andreas Künisher, 1743; P. Johann Gremmer, 1744–1747. [Tobolka, s. 46.-48.]

Významnou osobností v čele knihovny byl v letech 1748–1757 P. Chrystofer Micklis, původem z Proskova ve Slezsku. Byl pověřen úkolem uspořádat klementinské knihovny v jeden celek.

Micklis se nepřidržel dřívějšího schématu knih v knihovně a začal knihy třídit podle praktických potřeb jezuitského řádu a jeho škol. Knihy byly tříděny na zakázané (Z) a dovolené (X-Y), dále potom na knihy rukopisné a tištěné a na knihy cizojazyčné (např. španělština, francouzština) a knihy psané v jazycích vyskytujících se v jezuitské provincii české (latina, polština, němčina, čeština).

5.3. Nová karolinská knihovna

Za vlády jezuitů došlo ke značnému úpadku fakult Karlovy univerzity, hlavně fakulty lékařské a právnické. Proto se císař Ferdinand III. v roce 1638 rozhodl omezit působnost jezuitů na tyto fakulty, které se tímto staly samostatnou Karlovou univerzitou, závislou přímo na státní moci. Působnost jezuitů byla omezena pouze na fakulty bohosloveckou a filozofickou.

Fakulty lékařská a právnická se tím oddělily od působnosti jezuitů, zůstalo jim i vlastní jmění, se kterým mohly volně disponovat. Jejich majetkem se stala i knihovna Karlovy koleje, která se tímto stala první státní knihovnou v Čechách. V roce 1654 byly pražské univerzity spojeny v Univerzitu Karlo-Ferdinandovu. Majetek Karlovy univerzity zůstal oběma světským fakultám, tj. lékařské a právnické. Snahou bylo, aby literatura v knihovně nebyla zaměřena pouze na literaturu z oborů lékařství a práv, ale aby byla knihovnou pro všechny fakulty univerzity. Základ karolinské knihovny tvořila polovina knihovny Šternberské. Tu založil Ignác Karel hr. ze Šternberka. Po své smrti (6. 7. 1700) odkázal knihovnu rovným dílem Josefu a Václavu hr. ze Šternberka. Hrabě Josef odkázal roku 1701 svůj díl Karlově univerzitě. Ta se ale o zděděnou knihovnu nezajímala, a tak knihovna zůstala i po roce 1701 nerozdělena. K zájmu o tuto knihovnu dochází až v roce 1724, kdy byla z knihovny pro účely Karlovy univerzity vybrána díla právnického a lékařského charakteru, a v srpnu roku 1726 byla celá knihovna odevzdána Karlově koleji na její žádost.

Přesný počet svazků v knihovně není znám, ale odhaduje se, že knihovna mohla obsahovat kolem 2 500 tištěných děl a více než deset rukopisů. Knihovna obsahovala především právnické spisy, pak spisy z literárních dějin, z dějin věd, římské a řecké klasiky, komentáře k nim, jazykozpyt, rétoriku, krásná umění, velmi čteně byla zastoupena filozofie a státní věda, řemeslná výroba, hodnotné spisy z lékařství,

matematiky, přírodovědy, přírodopisu, zeměpisu, mnoho spisů historických, z bohosloví, vojenství a bohemika. [Tobolka, s. 111.]

Signatury knih se skládaly z římské a arabské číslice, čísla označující skříně a čísla knihy.

Karolínská knihovna vzrůstala především dary. V roce 1725 získala značný dar, když jí Jan František Löw odkázal svoji rozsáhlou knihovnu a knihovnu svého syna. Ve své závěti si vysloveně přál knihovny předat karolínské knihovně, v jejíž prostorách měla být pro jeho knihovny vyhrazena zvláštní místnost. Knihovna se měla jmenovat „Die Löwische Bibliothek“ a dozor nad ní měl vykonávat nejvyšší c.k. apelační tribunál a akademický senát. Knihovna měla být veřejně přístupná, z toho důvodu odkázal Jan František Löw knihovně i 1 000 zlatých rýnských, z kterých měl být pro knihovnu vydržován knihovník nebo archivář s platem 60 zlatých ročně.

Podle inventářů z let 1717 a 1725 měla knihovna Jana Františka Löwa 2 252 svazků, knihovna jeho syna 294 svazků, celkem tedy 2 546 svazků. Obě knihovny měly převážně charakter naučný, kromě spisů lékařských a právnických obsahovaly spisy dějepisné, bohoslovecké, chemické, farmaceutické, zvěrolékařské, filozofické, matematické, fyzikální, biologické, hvězdářské, botanické aj.

V listopadu roku 1746 měla karolínská knihovna už 6 838 svazků. Z nich bylo nejvíce spisů historických a politických (2 236), pak právnických (2 201), pak z lékařství, chirurgie a chemie (2 096). Zbytek (305) tvořilo krásné písemnictví. [Tobolka, s. 114.]

Doplňování knihovny bylo zcela náhodné, žádná cílená akvizice neprobíhala.

Dne 20. září 1749 darovala karolínské knihovně asi 4000 knih vídeňská dvorní knihovna, která tyto knihy považovala za přespočetné.

Dne 22. října roku 1769 byla v prvním dvoře Karolina otevřena veřejná knihovna. Velkou mírou se o ni zasloužil František hrabě Věžník, psáno Wieszník. Využil příznivého shlížení Marie Terezie na zřizování

knihoven a 1. dubna 1768 podal návrh, aby při pražské univerzitě byla zřízena knihovna.

Knihovna karolínská měla ke konci svého trvání knihy z 16. až 18. století, psané v různých jazycích – latině, němčině, řečtině, španělštině, italštině a francouzštině. Z českých knih byly zastoupeny pouze takové, které sloužily k jazykovým účelům, např. slovníky.

Poslední dva dochované katalogy z konce trvání karolínské knihovny jsou uloženy dodnes v Univerzitní knihovně v Praze. Ty svědčí o tom, že karolínská knihovna se snažila být knihovnou pro všechny fakulty univerzity. V 70. letech bylo v karolínské knihovně uloženo více než 13 000 svazků.

5.4. Veřejná a univerzitní knihovna (1777–1918)

Na popud Františka Josefa hraběte Kinského vydala císařovna Marie Terezie 6. února 1777 dvorský dekret, kterým oficiálně potvrdila spojení čtyř velkých knihovních celků v novou veřejnou c.k. Univerzitní knihovnu, jejímž sídlem se stalo Klementinum. Tento název používala knihovna až do roku 1887, kdy byla přejmenována na c.k. Veřejnou a univerzitní knihovnu. K otevření knihovny pro veřejnost došlo na podzim roku 1777.

Vedle Novokarolinské knihovny byla početně největší knihovna Klementinská. Tato knihovna byla původně budována jako řádová knihovna, která měla sloužit především potřebám jezuitského řádu. Skladba knih byla výhradně zaměřena na náboženskou problematiku.

Kromě toho obsahovala Klementinská knihovna také Starou karolinskou knihovnu, která k ní byla připojena v roce 1622. Dále obsahovala tři knihovny hrabat Kinských – Velkou rodovou knihovnu, Malou knihovnu Františka Kinského a Vojenskou knihovnu.

Nejvýše nadřazeným úřadem knihovny byla c.k. dvorní studijní komise ve Vídni, které podléhala studijní komise v Praze, jejíž představený byl zároveň ředitelem knihovny. Do roku 1778 jím byl hrabě Kinský, v červnu roku 1778 jej ve funkci vystřídal hrabě Věžník.

Vlastní správou knihovny byli pověřeni dva správci – kustodi, kterými byli jmenováni 6. února 1777 poslední prefekt Klementinské jezuitské knihovny Charuel a poslední knihovník Novokarolinské knihovny Mende. Později se představený knihovny začal nazývat bibliotékář – knihovník.

V roce 1784, kdy byly zrušeny studijní komise, dochází ke zrušení funkce ředitele. Působnost komisí byla převedena na zemská gubernia. Funkce ředitele byla obnovena v roce 1911, kdy byla přiznávána představenému knihovníkovi a to s titulem dvorní rada.

Zdroje a budování fondu

Knihovní fond spojených knihoven se v době sloučení (6. 2. 1777) odhadoval u Novokarolinské na cca 13 000 svazků, u Klementinské přes 15 000 svazků a u tří knihoven Kinských přes 10 000 svazků. Celý fond knihovny činil tedy v době spojení jejich původních složek asi 40 000 (podle některých odhadů až 50 000) svazků rukopisů, knih, map, rytin, vesměs velmi různorodých, pocházejících převážně ze 17. a 18. století a vcelku málo uspořádaných. [Franc, s.125]

Tyto knihy obsahovaly téměř všechny oblasti lidského poznání – matematiku, geometrii, dějiny, architekturu, zeměpis, cestopisy, lékárnictví, právo, bohosloví, zemědělství, astronomii, učebnice, slovníky, numizmatiku, výtvarné umění atd. Knihovna také obsahovala skupinu knih z knihoven kolejí a rezidencí jezuitského řádu zrušeného v roce 1773. Všechny tyto knihovny byly budovány jako školní, uzavřené pro veřejnost a sloužící výhradně řádovým potřebám.

Zdrojem přírůstku fondu byly povinné výtisky, nákup, dary a počátkem 20. století také výměna.

Povinné výtisky byly zasílány od roku 1782 pražskými tiskaři, od roku 1807 tiskaři z celých Čech a od roku 1811 byly povinné výtisky rozšířeny i na noviny, rytiny, mapy a další dokumenty.

Jednalo se o nejstarší povinný výtisk v zemích tehdejší habsburské monarchie. Celkově tvořily povinné výtisky asi 30 % přírůstků knihovny. Knihovna byla též hodně závislá na výši státního finančního příspěvku. Ten byl ke konci 18. století trvalý, ale za napoleonských válek a metternichovského absolutismu se výrazně snížil. Tento pokles trval až do poloviny 19. století, kdy se o vzestup státního finančního příspěvku zasloužili ředitelé Šafařík a Hanuš. Od roku 1826 činil příspěvek 1600 zlatých ročně, v polovině století se zvýšil na 2 500 zlatých a v roce 1860 na 9 000 zlatých. Od roku 1862 dostávala knihovna navíc jako státní dotaci ještě imatrikulační taxy studentů univerzity a od roku 1907 byly navíc zavedeny povinné tzv. bibliotéční příspěvky studentů. [Franc, s.125]

V roce 1890 vzrostla státní dotace na 36 000 korun a v této výši zůstala až do první světové války, kdy se výše příspěvků propadla o 30 procent a navíc byla znehodnocena vysokou válečnou inflací. Po rozdělení univerzity na českou a německou část v roce 1882 zůstala knihovna nerozdělena a sloužila oběma částem univerzity s odlišným vyučovacím jazykem.

Dalším přínosem fondu byly dary, které byly knihovně odkázány univerzitními mistry, absolventy univerzity, šlechtici, měšťany, duchovními osobnostmi a později i členy vlády a jiných institucí.

Za zmínku určitě stojí renesanční knihovna Václava Vavřince z Vřesovic, do knihovny začleněná roku 1780, 719 knih z oboru obchodu, financí a policejní agendy profesora politických věd Josefa Ignáce Bučka, zařazených do knihovny po jeho smrti v r. 1821 nebo 4 115 svazků ze soukromé knihovny bývalého rakouského císaře

Ferdinanda I. získaných v roce 1875. Výměna literatury zaujímala pouze jedno procento z celkového přírůstku knihovny

Charakter fondu

Charakter fondu se měnil především po stránce jazykové. V 16. a 17. století bylo podle odhadu ve fondu asi 70 % knih latinských, 15 % knih německých a 15 % knih českých. [Franc, s.127]

Tento poměr zůstal téměř zachován až do 90. let 18. století, kdy ve fondu bylo 75 % knih latinských, 10 % německých, 10 % českých a 5 % knih z ostatních jazyků (hebrejsky, francouzsky, italsky, aj.). Snahy habsburské monarchie o poněmčování českého státu v 19. století se projeví i na profilaci knihovního fondu, když v roce 1831 zaujímala německy psaná díla 51 %, česky psaná díla 38 % a ustupující latinská díla pouze 3%.

Oproti tomu v revolučním roce 1848 činil přírůstek českých knih 71 % a německých pouze 29 %.

O oborovém a obsahovém složení knihovny nemáme dostatek spolehlivých informací a můžeme vycházet pouze z nejstarších tištěných dějin knihovny z roku 1844 od tehdejšího ředitele Antonína Spirka, které vyšly pod názvem *Geschichte und Beschreibung der k.k. Univerzitäts-Bibliothek zu Prag*. Tyto dějiny mají pětačtyřicetistránkovou přílohu cenných děl a rukopisů knihovny. Celkem je v příloze zahrnuto asi 3% veškerého fondu knihovny. Většina těchto děl je z 16.–18. století a z jazykového hlediska jsou tu nejvíce zastoupena díla latinská a francouzská, překvapivě sporadicky je tu zastoupena čeština a němčina. Spirk bohužel ve svém díle neuvádí žádná kritéria, podle kterých výběr sestavil, ale je možné se domnívat, že jako profesor italské literatury na univerzitě preferoval tuto literaturu na úkor jiných. I tak nám ale jeho

dílo podává určité informace o charakteru knihovního fondu v polovině 19. století.

6. Knihovna akademie věd

K současným sbírkám Knihovny Akademie věd (dále KAV) patří fondy Královské české společnosti nauk, která byla v roce 1784 uznána císařem Josefem II. jako první vědecká instituce v celém rakouském soustátí.

Druhou důležitou sbírkou pro KAV byly fondy knihovny České akademie věd a umění. Ta byla založena roku 1891.

Třetím knižním souborem, který tvoří současnou KAV, je knihovna Masarykovy akademie práce. Ta byla založena v roce 1920 a ve fondech její knihovny byla zastoupena především technická, přírodovědná a ekonomická literatura.

6.1. Královská česká společnost nauk a její knihovna

Pražská učená společnost, která předcházela vzniku Akademie věd, nevznikla náhodně. Byla důsledkem rozvíjejících se kapitalistických vztahů v podmínkách feudálního společenského řádu 18. století a prosazování se osvícenské ideologie. Zároveň byla výsledkem dlouhodobé snahy pražských vědců, kteří hledali vhodnou formu umocňování svého úsilí, aby dosáhli většího vědeckého i společenského účinku.

Tyto snahy se projevovaly již v polovině 18. století. Budoucí čelní představitelé, tvůrci a členové Královské české společnosti nauk se scházeli v knihovnách knížete Fürstenberga a hraběte Nostice.

Obě knihovny byly v druhé polovině 18. století centrem osvícenské vědy a v jejich prostorách se začala od roku 1769 pevněji formovat Pražská učená společnost.

Královská česká společnost nauk jako první vědecká instituce v celém Rakousku-Uhersku představovala specifické spojení „nové vědy“ a české společenské reality.

Studiem českých dějin se dala Královská česká společnost nauk do služeb národního obrození, geologickým výzkumem přispívala k hospodářskému rozvoji Čech.

Oficiálně vznikla Královská česká společnost nauk v roce 1784, kdy byla uznána císařem Josefem II., dostala stanovami zakotvenou organizaci a začala vystupovat jako veřejná instituce. Společnosti byly přiděleny místnosti v Karolinu.

Královská česká společnost nauk, jež rozvíjela svou činnost od posledních desetiletí 18. století, byla svou podstatou spojena s českým zemským vlastenectvím, bohemismem a až do druhé poloviny 19. století sdružovala vědce z Čech bez ohledu na jejich etnický původ. [Kořalka, s.55]

Prvním prezidentem společnosti byl zvolen Karel Egon Fürstenberg, po jeho smrti byl v roce 1789 jako jeho nástupce zvolen Prokop Lažanský. Královská česká společnost nauk od roku 1784 sídlila ve státních budovách (Karolinum) a od druhé poloviny 19. století dostávala zemskou a státní subvenci. Její finanční zajištění nebylo veliké, ale dostatečné pro přežití.

Již na jednom z prvních zasedání došlo k jednání o zřízení knihovny, kdy sekretář společnosti Tobiáš Gruber poukázal na potřebu zajišťovat pro práci Společnosti periodika, věstníky a jiné dokumenty. Podklady pro výběr potřebných dokumentů byly zpracovány Karlem Rafelem Ungarem a předloženy v pětisvazkovém seznamu na zasedání Královské české společnosti nauk 21. ledna 1785. V seznamu byly obsaženy publikace učených společností a akademií, převládala především

tématika lékařská a přírodovědecká, opomenuty ale nezůstaly ani encyklopedie a slovníky.

V českém jazyce jsou ve fondu nejstaršími tištěnými knihami Pražská bible z roku 1488 a Nový zákon z roku 1497, k nejstarším vůbec patří benátské vydání spisu sv. Antonína O obci boží z roku 1475.[Kadlecová,nestr.]

Založení knihovny a její doplňování podle seznamu nebylo reálné kvůli nedostatku finančních prostředků společnosti a vysokým cenám za literaturu. Proto členové společnosti využívali ke studiu Univerzitní knihovnu (ve které v té době pracoval Karel Rafael Ungar), knihovnu Strahovského kláštera nebo knihovnu pražské hvězdárny.

Spousta členů společnosti navíc měla knihovny vlastní, proto vybudování knihovny nebylo tak akutním problémem.

Společnost se skládala z členů řádných, mimořádných, čestných, přespolních a dopisujících. [Stanovy, s. 8]

Ve stanovách Královské české společnosti nauk jsou určeny podmínky pro zapůjčení knih z knihovny. Právo půjčovat si knihy bylo vyhrazeno pouze pro řádné a mimořádné členy Společnosti. Členům přespolním a dopisujícím bylo dovoleno zapůjčení knih pouze se zvláštním svolením Společnosti. Výpůjční lhůta byla stanovena na tři měsíce, tuto dobu bylo možno eventuálně prodloužit.

S rozvojem Společnosti se objevil nový akviziční zdroj – Pojednání Královské české společnosti nauk. Pojednání bylo hlavním periodikem společnosti, od začátku vycházelo v němčině, až od poloviny 19. století se v něm objevují české příspěvky. Od roku 1887 vycházela původní Pojednání pod názvem Rozpravy Královské české společnosti nauk.

Na počátku 19. století dochází k rozkvětu a rozšíření sbírek celé Společnosti. Člen Společnosti Kalina obdaroval v roce 1818 sbírky Společnosti starožitnými artefakty ze své vlastní sbírky, knihovna nadále rostla z darů svých členů. Kromě toho si knihovna mohla dopřát odebírat řadu vědeckých časopisů a doplňovat díla, která pořídila jako neúplná.

Významným obohacením knihovny byl i odkaz T. Grubera, který knihovně věnoval literaturu přírodovědnou, matematicko-fyzikální spisy, dále historické a básnické spisy. Literatura pocházela z konce 18. století, do knihovny byla zařazena roku 1806.

Knihovna dostávala dary nejen od svých členů, ale i od cizích osob. V roce 1807 se nabídl Jan F. Opic, bankovní inspektor v Čáslavi, že v případě své smrti daruje knihovně svou literární kroniku českou, kterou uspořádal z obrovského množství výpisků.

Když Opic dne 11. ledna 1812 zemřel, jeho rukopisné dílo, skládající se z 25 foliových svazků, získala Společnost. Jeho syn Filip Opic učinil Společnosti nabídku, že by jí po své smrti daroval svůj herbář o 4 000 exemplářích spolu s výkladem a dále sbírku hmyzu a nerostů.

V roce 1818 pověřila Společnost svého člena Bernarda Bolzana (matematik a filozof) soupisem literatury v knihovně i ve skladu publikací Královské české společnosti nauk. Bolzano knihovnu nově uspořádal a zkatalogizoval a od roku 1819 se stal direktorem Společnosti. Ve své funkci osvědčil své znalosti knihovny a zájem o její zdokonalení (např. soustavná vazba knih).

Bolzanova zásluha o rozkvět knihovny nebyla pouze krátkodobou záležitostí. Za jeho působení docházelo i k mezinárodní spolupráci, kdy prostřednictvím Josefa Dobrovského dostala knihovna Společnosti svazky Výročních zpráv Společnosti přátel věd ve Varšavě.

Další významnou osobností Společnosti, která se zasloužila o výměnu knih se zahraničními institucemi, byl František Palacký.

Nárůst knihovny si vyžádal její vhodnější umístění i nová organizační opatření. V roce 1828 získala knihovna další místnost Karolina, v prosinci 1831 pak navrhl sekretář Královské české společnosti nauk Matiaš Kalina, aby byli stanoveni „funkcionáři společenští“ ke spravování knihovny, k obstarávání publikací a vedení jejich skladu. Návrh byl přijat a od roku 1832 je uváděn jako knihovník Jakub Filip Kulík.

Počet vědeckých časopisů, které si společnost předplácela a odebírala, se pohyboval kolem desítky.

Společnost se kromě jiných aktivit starala i o opisování důležitých historických pramenů, obzvláště pokud byl vydán pouze jeden exemplář. Tak např. hrabě František Thun půjčil Knihovně královské společnosti nauk Pelcovu snůšku *Commercia litteraria virorum Bohemiae eruditorum*, kterou potom v letech 1836–1837 opisoval Karel Jaromír Erben.

Fondy knihovny se do roku 1836 rozrostly již na 36 000 svazků, a to především zásluhou rozšiřující se výměny publikací.

6. října 1839 se Společnost rozhodla věnovat 200 zlatých na zakoupení historických spisů, které byly potřebné ke studiu. Také na doplňování společenské knihovny byly v těchto letech vynaloženy nemalé prostředky, např. v roce 1841 to bylo 400 zlatých.

Podle usnesení z roku 1840 byla zřízena čítárna, která byla otevřena každý pracovní den dvě hodiny a byla přístupna všem členům Společnosti. Byly v ní k dispozici knihy, které Společnost získala výměnou od jiných vědeckých institucí nebo odebírala od knihkupců pro svou knihovnu. Na žádost Společnosti navíc výbor českého Muzea dne 28. března 1841 povolil, aby veškeré novinky určené pro muzejní knihovnu byly odevzdávány do této čítárny a po dobu 14 dní v ní byly vystaveny.

V roce 1847 byla založena císařská Akademie věd ve Vídni. Královská společnost nauk byla do té doby jedinou vědeckou institucí svého typu v celé habsburské monarchii. Společnost si tím posílila důvěru vídeňského dvora. Navíc deset jejích původních členů přešlo pod vídeňskou Akademii.

Po roce 1848 se Společnost snažila o získání lepšího sídelního místa. Důvodem k tomu byla právě knihovna, která přibývajícimi spisy výrazně vzrůstala. Situace byla nakonec vyřešena přidělením

nakládalo stejně jako s Krakovskou Akademií věd, která se těšila od roku 1871 značné císařské podpoře.

Tento krok vedl k tomu výsledku, že Společnosti bylo od té doby přislíbeno 5 000 zlatých jako roční subvence od státu.

V následujících letech dochází k rozkvětu celé Akademie a i její knihovny, probíhá rozsáhlá výměna publikací se zahraničními institucemi, Akademie věd se stává světově uznávanou institucí. Slibný vývoj zabrzdila až válka.

V roce 1913 se stává předsedou Královské české společnosti nauk Josef Král. Z jeho iniciativy došlo i k reorganizování knihovny. Knihovna byla rozdělena na patnáct oddělení, byla zahájena rekatalogizace a došlo také k reorganizaci výpůjční služby.

Katalogizace byla ukončena roku 1918, fond knihovny měl celkem 56 381 svazků. Během první světové války byl provoz knihovny výrazně omezen, knihovnu nejvíce brzdilo, že nemohlo docházet k výměně dokumentů mezi zahraničními institucemi, jak tomu bylo doposud.

6.1.1. Vývoj knihovny po roce 1918

Vznik samostatného československého státu nepřinesl pro knihovnu žádnou výraznou změnu. Existence samostatného státu sice umožňovala širší začlenění do světové vědy, ve skutečnosti byla ale knihovna omezována finančními prostředky. Subvence přidělovaná Společnosti zůstala stejná jako za Rakouska-Uherska. Po válce knihovna obnovovala a upevňovala ztracené kontakty a výměna se stala pro knihovnu opět významným akvizičním zdrojem. V 30. letech byla subvence pro Společnost z důvodu hospodářské krize snížena na 70 000 Kč ročně a v této výši setrvala až do druhé světové války. Kromě státní subvence byl Společnosti přidělován ještě zemský příspěvek, který se pohyboval

mezi 35 000 a 40 000 Kč ročně. I když finanční prostředky Společnosti nebyly ideální, přesto se knihovně podařilo díky výměně dokumentů udržet a rozšiřovat knihovní fond. Roku 1930 dosáhl počet knihovních jednotek 60 480 a v roce 1939 již 93 180 svazků. [Vědecké informace, s.10]

V roce 1952 dochází ke zrušení Společnosti a fond knihovny Královské české společnosti nauk se stává součástí nově vznikající Československé akademie věd.

6.2. Česká akademie věd a umění a její knihovna

Snahy o založení České akademie věd a umění jsou patrné již od poloviny 19. století. V roce 1866 vydal v časopisu Živa Jan Evangelista Purkyně výzvu k obrodě české vědy na moderních základech. Ve své koncepci navrhoval založení velkého ústavu s laboratořemi a společnou knihovnou. Snaha o realizaci této myšlenky narazila v rakousko-uherské monarchii na odpor.

První krok k založení byl učiněn českým architektem Josefem Hlávkou, který věnoval 200 000 zlatých na zřízení nové české akademie.

Téhož roku odhlasoval založení a pravidelnou finanční podporu nové české akademie i sněm království českého.

Další dva roky trvalo prosadit návrh zákona na zřízení České akademie Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. V prosinci roku 1890 byla vydána zakládací listina a zároveň byly schváleny stanovy.

Původní Purkyňova koncepce zůstala zachována s výjimkou zřízení laboratoří a vědeckých kabinetů.

Samotná instituce začala fungovat v roce 1891 v budově Národního muzea na Václavském náměstí.

Česká akademie věd a umění dostala za úkol „pěstovati a podporovati vědy jazykem českým a jazyk tento a jeho literaturu, pečovati o

zdokonalení umění domácího a šířiti jazykem českým výsledky všeliké činnosti té, jakož i výsledky činnosti vědecké, literární a umělecké, uveřejněné v jiných jazycích.“ [Vědecké informace, s.13]

Již 1. 10. 1891 byla ustanovena koncepce knihovny, ve které bylo navrženo shromáždit všechny důležité knihy, sborníky a časopisy potřebné pro Akademii a uložit je v knihovně. Z roku 1893 pocházejí také první pravidla pro knihovnu České akademie věd a umění. Celkově ale vedení České akademie věd a umění nemělo jednotný názor na budování knihovny. Při jednání v roce 1908 se uvažovalo o spojení knihovny s knihovnou Národního muzea, o rok později probíhala jednání se zástupci Královské české společnosti nauk o poskytnutí místnosti pro knihovnu. Nakonec ale knihovna i celá Akademie zůstala v budově na Václavském náměstí.

Samotná knihovna nebyla dobře uspořádaná, o čemž svědčí i zpráva z roku 1910, ve které se přímo píše o tom, že knihovna nemá žádnou vlastní koncepci. V prvním desetiletí 20. století proběhlo několik pokusů knihovnu uspořádat podle vzoru jiných knihoven (např. podle knihovny Královské české společnosti nauk), ale neúspěšně.

6.2.1. Vývoj knihovny po roce 1918

Dlouho plánovaná reorganizace knihovny proběhla ve 20. letech (ukončena byla v roce 1928) a v jejím průběhu došlo k výraznému rozšíření mezinárodní výměny dokumentů, především s francouzskými, anglickými a ruskými institucemi. Díky této výměně získávala knihovna České akademie věd a umění 2000 nových svazků ročně. S postupem času se ve vedení České akademie věd a umění projevují snahy se knihovny zbavit. V roce 1935 k tomu nakonec i dochází, když je knihovna odevzdána Národní a univerzitní knihovně v Praze, kde je zpřístupněna prezenčně čtenářům této knihovny a o rok později i

čtenářům Knihovny vysokých škol technických. V roce 1944 byla knihovna České akademie věd a umění stejně jako knihovna Královské české společnosti nauk evakuována do kláštera ve Zlaté koruně. Po osvobození Československa se knihovna přesouvá v roce 1947 zpátky do Klementina a její výměny se zahraničními vědeckými institucemi se opět obnovují. Činnost knihovny a samotné České Akademie věd a umění trvá do roku 1952, kdy se přestěhováním na dnešní Národní třídu stává součástí nově vznikající Československé Akademie věd. Při sloučení přispěla knihovna České akademie věd a umění do fondu 75 927 svazky.

6.3. Masarykova akademie práce a její knihovna

Masarykova akademie práce, jako poslední ze tří vědeckých institucí, z kterých v roce 1952 vznikla Československá akademie věd, vznikla v roce 1920 s cílem „organizovat technickou práci, přispívat k hospodárnému využívání schopností veškerého lidu a přírodního bohatství československého státu“. [Vědecké informace, s. 15.]

Její knihovna, která byla založena o dva roky později, shromažďovala především literaturu z oblasti techniky, zastoupeny byly ale i přírodní vědy a ekonomie a díla týkající se organizace práce.

Knihovna shromažďovala kromě knih a časopisů i firemní literaturu, která byla ve fondu rozdělena do 40 skupin podle jednotlivých oborů. Akviziční politika knihovny byla zaměřena především na unikátní dokumenty, které nebyly zastoupeny pokud možno ještě v žádné československé knihovně.

V roce 1921 začala katalogizace fondu, v rámci které byl vytvořen smíšený jmenný a věcný katalog. Při otevírání knihovny bylo čtenářům k dispozici cca 10 000 knihovních jednotek.

Knihovna byla umístěna v paláci Kinských na Staroměstském náměstí, kde jí byla vyhrazena jedna místnost, která sloužila jako depozitář a studovna zároveň. V roce 1930 byla knihovna přestěhována do Lobkovického paláce, kde pro ni byly příhodnější prostory. V Lobkovickém paláci setrvala knihovna až do roku 1942, kdy se stěhovala na Václavské náměstí. Knihovna sama o sobě nebyla příliš rozsáhlá, ale díky akviziční politice knihovny obsahovala unikátní a velmi cenné dokumenty. Podstatná část jejího fondu byla získána darem, menší část výměnou a vůbec nejméně knih bylo pořízeno koupí. V roce 1952 se knihovna i Masarykova akademie věd a umění stává součástí nově vzniklé Československé akademie věd.

Závěr

Ve své práci jsem se snažil shrnout vývoj vybraných vědeckých knihoven, které jsou v dnešní době základními pilíři české vědy. V současnosti si českou vědu bez fungování těchto knihoven dovedeme asi jenom těžko představit.

Všechny z výše uvedených knihoven prošly v průběhu svého vývoje změnami a musely se často potýkat s různými problémy. Nejčastějším problémem byly problémy finanční, kdy knihovny musely často shánět prostředky na provoz a byly odkázány na dary a dotace od jednotlivců. Jedním z dalších faktorů, které zasáhly do jejich vývoje byla politická situace.

Práce byla zpracována pouze do roku 1918. Tento rok je důležitým datem pro dějiny českého státu a také pro knihovny. O rok později dochází k vydání prvního československého zákona o knihovnách a začíná úplně nová etapa českého knihovnictví. Léty následujícími po roce 1918 se práce nezabývá, v práci byl pouze stručně nastíněn vývoj ve vybraných knihovnách po tomto roce. Je potěšením konstatovat, že knihovny se v průběhu věků dokázaly s nepříznivými situacemi vyrovnat a že v dnešní době plní důležitou funkci na poli české vědy a jsou nepostradatelnou „sbírkou“ české, ale v dnešní době i zahraniční, vědecké literatury.

Diplomová práce ukázala, že knihovny byly v minulosti nepostradatelnou složkou pro šíření vzdělanosti a učenosti českého národa. Ve svém fondu shromažďovaly nejnovější poznatky z tehdejší vědy. Bez univerzitních knihoven by těžko mohly fungovat vysoké školy. Dá se říct, že odborné a vědecké knihovny byly pro vznik české vědy a školství nepostradatelné, stejně jako jsou nepostradatelné v dnešní době.

Knihovna Národního muzea v době svého vzniku měla důležitou úlohu. V jejím fondu jsou dodnes zachovány nejstarší české rukopisy a tisky,

díky tomu se dá říct, že v minulosti i současnosti měla roli národní knihovny. Tím doplňovala Veřejnou a univerzitní knihovnu v Praze, která se časem transformovala do dnešní Národní knihovny.

Státní technická knihovna v Praze a Státní vědecká knihovna v Olomouci mají také podíl na rozvoji vědy na území českého státu. Knihovna v Olomouci je součástí komplexu vědeckých knihoven v České republice. V čele těchto vědeckých knihoven stojí Státní technická knihovna, která kromě úkolů, jako je např. přidělování standardního čísla pro seriálové publikace, plní funkci tzv. "národní technické knihovny". Fond Knihovny Akademie věd obsahuje vzácné vědecké publikace, jak české, tak zahraniční literatury. Moravská zemská knihovna, pokračovatelka Státní vědecké knihovny v Brně, přispívá k rozvoji vědeckého a technického poznání a k rozvoji tvůrčí práce ve vědě a technice.

I když se změnila podoba knihoven, dochází k jejich modernizaci, tak jejich poslání zůstalo stejné a i v dnešní době hrají svou nepostradatelnou úlohu na poli vědy, školství, ale i celého českého knihovnictví.

Seznam použité literatury :

- 1) LUBOŠ, Antonín. *Knihovna Národního muzea*. 1. vyd. Praha: Národní muzeum, 1999. 94 s. ISBN 80-7036-058-5.
- 2) SMEJKAL, Bohuslav. *Státní vědecká knihovna v Olomouci 1566 - 1966: k 400. výročí vzniku Státní vědecké knihovny v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: SVK, 1966. 78 s., 16 s. fot. příl.
- 3) SPRINGER, Jan. *K dějinám Státní vědecké knihovny v Olomouci*. Olomouc: Vlastivědný ústav v Olomouci, 1966. 26 s.
- 4) JIRÁNOVÁ, Olga, KUBÍČEK, Jaroslav. *Státní vědecká knihovna v Brně. Jubilejní sborník*. 1. vyd. Brno: Blok, 1983. 292 s.
- 5) TOBOLKA, Zdeněk. *Národní a Univerzitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj: Počátky knihovny až do roku 1777*. Vydal, úvodem a poznámkami opatřil František Horák. Praha: SPN, 1959. 169 s. přílohy 35 s.
- 6) HEKRDLOVÁ, Kateřina, FRANC, Zdeněk. *Klementinská knihovna: k 220. výročí zveřejnění*. 2. vyd. Praha: Národní knihovna ČR, 2005. 55 s. Souběžný anglický text. ISBN 80-7050-465-X.
- 7) SOŠKOVÁ, Eva. Státní technická knihovna – vznik a vývoj v letech 1718–1945. *Národní knihovna* [online]. 2004, roč. 15, č. 2 [cit. 2006-02-10]. Dostupný z WWW: <<http://full.nkp.cz/nkkcr/Nkkcr0402/0402061.html>>. ISSN 0862-7487.

- ⁸⁾ BAĎUROVÁ, Anežka, et al. *Dějiny a činnost ZK-ÚVI ČSAV : příručka pro uživatele vědeckých informací 6*. Praha: Základní knihovna - Ústředí vědeckých informací ČSAV, 1989. 81 s.
- ⁹⁾ *200 let české společnosti nauk 1784-1984*. Jaroslav Purš. 1. vyd. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1985. 574 s.
- ¹⁰⁾ CEJPEK, Jiří. *Stručný přehled dějin českého knihovnictví*. 1. vyd. Praha: Pedagogické nakladatelství, 1957. 101 s.
- ¹¹⁾ KOŘALKA, Jiří. Rakouský stát a akademie věd. In *Česká akademie věd a umění 1881 - 1991: sborník příspěvků k 100. výročí zahájení činnosti.*/ Uspořádal Jiří Pokorný. 1. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993. s. 55-62. ISBN 80-85268-29-9.
- ¹²⁾ FRANC, Zdeněk. Knihovní fondy pražské Universitní knihovny v letech 1777-1918. *Národní knihovna : knihovnická revue* [online]. 2001, č. 2 [cit. 2006-01-31], s. 125-128. Dostupný z WWW: <<http://full.nkp.cz/NKKR/NKKR0102/0102125.html>>. ISSN 1214-0678.
- ¹³⁾ *Stanovy a pravidla Král. české Společnosti Nauk*. Praha: Král. česká Společnost Nauk, 1910. 16 s.
- ¹⁴⁾ KALOUSEK, Josef. *Děje Král. České Společnosti Náuk*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1885. 256 s.
- ¹⁵⁾ KADLECOVÁ, Ivana, HARTMANOVÁ, Dagmar, TICHÝ, Zdeněk. *Knihovna Akademie věd ČR: základní informace, historie knihovny, historie budovy, služby [elektronický zdroj]*. Praha: Knihovna Akademie věd ČR, 2002. 1 elektronický optický disk (CD-ROM): barev.

¹⁶⁾ *Vědecké informace ČSAV: příručka pro uživatele vědeckých informací.* 1989. Praha: Základní knihovna - Ústředí vědeckých informací ČSAV, 1981- . ISSN 0322 – 9181

¹⁷⁾ CEJPEK, Jiří, HLAVÁČEK , Ivan, KNEIDL, Pravoslav. *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin.* 1. vyd. Praha : Karolinum, 1996. 192 s. ISBN 80-7184-163-3.

¹⁸⁾ VOIT, Petr. *Pražské Klementinum. První pokus o souborný pohled na dějiny Klementina a Národní knihovny .* Praha : Národní knihovna, 1992. 270 s.

¹⁹⁾ HLAVÁČEK, Ivan. *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích.* Praha : UK, 1966. 159 s.

²⁰⁾ LIFKA, Bohumír. *Zámecké, hradní a palácové historické knihovny českých zemí ve sféře Národního muzea.* In *Časopis Národního muzea, oddíl věd společenských.* Praha : Národní muzeum, 1955. s. 77-97.

²¹⁾ NÁDVORNÍK , Miroslav. *Univerzitní knihovna v Olomouci.Průvodce pro čtenáře.* Olomouc : Univerzitní knihovna, 1955. 59 s., 4.s příloh.

²²⁾ NOVOTNÝ, Miroslav. *Knihovna Národního muzea.* In *Národní muzeum 1818-1948.* Praha : Národní muzeum, 1949.

²³⁾ VOLF, Josef. *Popis kolejní knihovny jesuitů v Praze z r.1618..* In *Vitrinka.* Praha : 1930-1931. s. 268-269

²⁴⁾ PAVLÍKOVÁ, Marie. *Z osudů pražské univerzitní knihovny v 18. století.* In *Knihovna.* Praha : [s.n.], 1952. s. 29-39.

²⁵⁾ POCH, Josef. *Z kulturních dějin národního obrození*. Praha : SPN, 1954. 74 s.

²⁶⁾ PRAŽÁK, F. *Ústřední knihovna pedagogická v Brně*. Věstník Ústředního spolku učitelského na Moravě a ve Slezsku, 21, 1923, s 22.

²⁷⁾ PAPÍRNÍK Miloš. *Univerzitní knihovna*. In *Brno v minulosti a dnes*. Brno, Univerzitní knihovna, 1961, s.231-233.

²⁸⁾ TRAUTMANN, Jaromír. *Činnost státních vědeckých knihoven v soustavě VTEI. - Státní vědecká knihovna v Brně*. In *Technická knihovna*, č.23. Brno : Státní vědecká knihovna, 1979. s 265-274.

Přílohy

Příloha č. 1

František Palacký

Příloha č. 2

Ch. J. Willenberg

Příloha č. 3

P.J. Šafařík

Příloha č. 4

Krejčovský herberk

Příloha č. 5

Budova SVK v Olomouci

Příloha č. 6

Budova Národního muzea v Praze

